School of Economics and Commercial Law
GÖTEBORG UNIVERSITY

Företagsekonomiska institutionen
Magisteruppsats, HT2002

Investerare och Corporate Social Responsibility

- en komparativ studie mellan önskad och redovisad information

Magisteruppsats / Master Thesis
Jens Malm, 741124
Susanne Jonasson, 691004

Handledare:
Jan Marton

Företagsekonomi/ Externredovisning
HT2002

Sammanfattning

Examensarbete i företagsekonomi, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Externredovisning, Magisteruppsats, Ht02

Författare: : Jens Malm och Susanne Jonasson
Handledare: Jan Marton

Titel: Investerare och Corporate Social Responsibility – en komparativ studie mellan önskad och redovisad information.

Bakgrund och problem: Utvecklingen inom affärslivet har lett fram till att etiska frågor har fått en mer framträdande roll i näringslivet än tidigare. För långsiktig överlevnad krävs nu att företagen inte enbart lever upp till de ekonomiska kraven utan även till krav gällande miljö och sociala frågor. Många fondförvaltare har etiska regler gällande val av investeringsobjekt. Kan företag inkludera sådan information som dessa investerare efterfrågar i sin årsredovisning skulle det underlätta investeringsbeslut för externa intressenter och företagen skulle kunna uppnå en bättre informationsekonomi.

Vi vill med denna uppsats undersöka vilken information företagen skall inkludera i sina årsredovisningar för att gå investerarnas önskemål till mötes, samt hur stort informationsglappet är mellan den information investerare efterfrågar och den information som företagen tillhandahåller genom sina årsredovisningar.

Syfte:
Vårt syfte med uppsatsen är att:

- genom att analysera och sammanställa utvalda organisationers etiska riktlinjer, göra jämförelser med ”bästa praxis” på området.
- Belysa de skillnader som finns mellan önskad information och faktiskt redovisad information.

Avgränsningar: De avgränsningar uppsatsen har är att den är begränsad till intressentgruppen investerare. Vi avser endast att se på fondkommissionärer med etiska fonder verksamma i Sverige. Vidare jämför vi investerarnas etiska riktlinjer med årsredovisningar från företag som Deloitte & Touche benämner bästa praxis i Sverige. En sista avgränsning är att vi endast tittar på ordinarie årsredovisningar och kommer inte att behandla eventuella extra redovisningar som t.ex. miljöredovisningar.

Metod: Vi genomför en komparativ studie där en jämförelse görs mellan de etiska riktlinjer ett antal investerare innehar och de faktiska uppgifter gällande sådana frågor som tas upp i fem företags årsredovisningar.

Resultat och slutsatser:
Den första slutsatsen vi drar av detta arbete är kopplat till första delen av vår forskningsfråga, d.v.s vilken information företagen skall inkludera för att tillmötesgå investerarnas önskemål. Vår analys av fondbolagens etiska riktlinjer visar entydigt på att tre punkter är särskilt viktiga; *Mänskliga rättigheter, Miljö* samt *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi*. Om företagen inkluderar denna typ av information skulle investeringsbeslut underlättas betydligt för de etiska fondbolagen. Den andra delen av

uppsatsens forskningsfråga går ut på att undersöka hur stort glappet är mellan redovisad och önskad information. Vi anser att glappet är relativt stort. Detta trots att de företag som används i undersökningen räknas till de som har bäst redovisning av CSR-information i Sverige. Vi drar således slutsatsen att situationen för etiska investeringar inte är god, men att detta är tämligen lättåtgärdat. Merkostnaden att inkludera den information investerarna efterfrågar skulle vida understiga den kostnad bolagen idag har genom att avsätta resurser till att besvara screening-företagens frågeformulär.

***Förslag till fortsatt forskning**:* Att göra en fallstudie på ett företag för att se hur de lever upp till sina etiska riktlinjer är något vi tycker verkar intressant. Vidare kan undersökning göras gällande ett multinationellt företag, där jämförelser görs gällande kulturella skillnader inom området i de olika länder företaget verkar i. Slutligen kan en jämförande studie göras för att se på eventuella skillnader i inställningen till CSR mellan olika branscher

1. Inledning 1

1.1 Bakgrund 1

1.2 Problemdiskussion och forskningsfråga 2

1.3 Syfte 3

1.4 Avgränsningar 3

1.5 Tidigare arbeten 4

1.6 Disposition 5

2. Metod 6

2.1 Procedur 6

2.1.1 Population och urval 7

2.1.2 Checklista och bedömningskriterier 8

2.2 Validitet 9

2.3 Reliabilitet 10

2.4 Källkritik 11

2.5 Förförståelse 11

2.6 Notsystemet 12

3. Teori 13

3.1 Utveckling CSR 13

3.2 Definition av Coporate Social Responsibility, CSR 14

3.2.1 Fyrpartsdefinitionen 14

3.3 Intressenter 17

3.3.1 Olika intressenter 17

3.3.2 Intressentteorin 19

3.4 The Global Compact 21

3.5 Global Reporting Initiative, GRI 22

3.6 EU och CSR 22

3.6.1 Synpunkter på grönboken 23

3.6.2 EU:s mål med CSR 24

3.6.3 EU och etiska investeringar 25

3.7 ILO 25

3.7.1 ILO 25

3.8 Fondbolag och etiska investeringar 26

3.8.1 Screening 27

3.8.2 Problem med screening 27

3.9 Faktorer som påverkar CSR 28

3.10 Argument emot och för CSR 29

3.10.1 Argument mot CSR 30

3.10.2 Argument för CSR 30

4. Empiri 32

4.1 Checklista 32

4.1.1 Mänskliga rättigheter 32
4.1.2 Miljö 32
4.1.3 Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi 33
4.2 Kooperativa Förbundet, KF 33
4.3 Electrolux 33
4.4 Scandinavian Airline System, SAS 34
4.5 Scania 35
4.6 Telia 35
5. Analys & slutsatser 37
5.1 Analys 37
5.1.1 Kooperativa förbundet, KF 37
5.1.2 Electrolux 38
5.1.3 Scandinavian Airline Systems, SAS 38
5.1.4 Scania 39
5.1.5 Telia 40
5.2 Diskussion & slutsatser 41
5.2.1 Slutdiskussion 43
5.2.2 Förslag till fortsatt forskning 44
Källförteckning 45

1. Inledning

I detta inledande kapitel ger vi en bakgrundsbeskrivning till problemet, samt en presentation av ämnet. Dessutom görs här avgränsningar och en kort beskrivning av tidigare arbeten. Läsaren får även uppsatsens disposition klargjord för sig.

1.1 Bakgrund

Ett företags årsredovisning syftar till att kommunicera den ekonomiska informationen som är avgörande för externa såväl som interna intressenter. Genom denna information skall intressenterna kunna skapa sig en korrekt och rättvisande bild av företagets ekonomiska ställning.[1]

Under 1980-talet ökade den ekonomiska tillväxten snabbt, både genom en högkonjunktur och genom finansmarknadernas avreglering. Nya aktörer lockades därmed in på marknaden och dessa utnyttjade många nya situationer som i efterhand blivit kritiserade av omvärlden. 1980-talet följdes av en djup lågkonjunktur under 1990-talet, vilket medförde att det ekonomiska handlingsutrymmet minskade och konkurrensen mellan olika intressen stärktes.[2] Under perioden har samtidigt en alltmer globaliserad ekonomi växt fram. FN-organet UNCTAD gav år 2000 ut en rapport som visade att det i världen fanns ca 63 000 transnationella företag och med sina ca 69 000 dotterbolag utgjorde dessa en mycket stor kraft i världsekonomin. Denna ökande dominans har gjort frågan om hur storbolagen egentligen använder sin makt i världen aktuell. Frågan inriktar sig inte enbart på de traditionella ekonomiska värdena utan har ett betydligt bredare perspektiv där företagens roll som arbetsgivare, som samhällsmedborgare och deras agerande inom miljöområdet, spelar in.[3]

Perioden har också medfört att media alltmer fokuserat sin bevakning kring olika skandaler inom både politiken och affärslivet. Som exempel kan nämnas Enron i USA och debatten om vd-pensioner i Sverige[4]. Tillvägagångssätt och beteenden som uppfattas som tvivelaktiga får större utrymme än tidigare. Bilden den offentliga debatten på senare tid har givit tycks visa på en sjunkande moralisk standard inom näringslivet, d.v.s. företagsledningar och anställda låter sin egen eller bolagets vinning gå före allt annat. Följden av denna debatt har blivit att etiska frågor, som traditionellt sett inte har någon framträdande roll inom näringslivet, uppmärksammas på ett helt annat sätt idag än för bara något årtionde sedan.[5] I artikeln ”Mammon & moralen” identifierar Victoria Veres och Birgitta Forsberg fyra olika orsaker till

[1] Westemark, C. *Årsredovisningslagen. Kommentarer, normgivning och övrig vägledning*, (Lund: Studentlitteratur, 1996) 101
[2] Nylén, U. *Gott och ont inom affärslivet – Utveckling av ett etiskt perspektiv på företags relationer med aktörer*, (Umeå: Umeå universitet, 1996) 3ff
[3] Bergkvist, L-G. ”Vinst? Självklart, men god moral är lika viktigt”, *Svenska Dagbladet Näringsliv*, 2000-10-17
[4] Hedlund, N. ”Socialt ansvar – polityr eller hjärtesak?”, *Personal och ledarskap*, 2002-05-30
[5] Nylén, U. 3ff

det ökade intresset för företagens agerande; det ökande informationsflödet, globaliseringen, det ökande antalet ideella organisationer och vikten av varumärken som konkurrensmedel.[6]

Situationen har således blivit alltmer komplex och tillsammans med den ökade rörligheten av produkter, tjänster, kapital och människor ökar också konkurrensen och kraven på näringslivet. Ett företag behöver leverera tilltalande produkter och tjänster samt attrahera kompetent personal såväl som investerare för att vara konkurrenskraftiga.[7] Den allmänna synen idag är att förutsättningarna för ett företags långsiktiga överlevnad innefattar, förutom de traditionella ekonomiska värdena samt ekologi och miljö, även sociala, etiska och kulturella aspekter.[8] Det räcker inte längre att bara försöka tillfredställa aktiemarknadens krav på god lönsamhet och höga kurser. Därför har många företag på senare år börjat införa hållbarhetsredovisningar, s.k. ”triple bottom line-redovisningar”. Med detta menas en tredelad årsredovisning vilken täcker in ekonomi, miljö och sociala frågor. Initiativet till en global standard gällande denna typ av redovisningar kommer från Global Reporting Initiative, GRI, vilken den oberoende intresseorganisationen Ceres startade 1997. I organisationen ingår representanter för miljöorganisationer, fackförbund, kyrkor, institutionella investerare och FN-organet UNEP.[9]

Den nya synen på ekonomi kombinerat med ekologi/miljö och socialt ansvar brukar kallas *CSR* vilket står för *Corporate Social Responsibility*.[10] Informationssamhället gör att företagen inte längre har någon ursäkt att ställa sig bredvid som åskådare. Välinformerade anställda, kunder och investerare kräver ett aktivt engagemang. De företag som inte ställer upp på detta riskerar skador på varumärken, anseende och aktiekurs.[11]

1.2 Problemdiskussion och forskningsfråga

Ett problem för företagen är att detta synsätt alltmer börjar genomsyra en av de största och viktigaste intressentgrupper, investerarna. Många av de stora fondförvaltarna har etiska regler vad gäller val av investeringsobjekt. För att uppfylla dessa anlitas s.k. screening-företag som utför företagsanalyser gällande dessa frågor. Detta medför att företag idag överhopas av olika frågeformulär och enkäter. Resurser i företagen tas således i anspråk.[12] Enligt dagens dominerande redovisningsteori innehåller redovisningen bl.a. ett antal kvalitativa egenskaper och bland dessa ingår begreppet informationsekonomi. Informationsekonomi innebär att de fördelar som redovisningsinformationen ger måste överväga kostnaderna för att ta fram den. Således är en teoretiskt fulländad redovisning inte önskvärd eftersom en sådan skulle vara

[6] Veres, V. & Forsberg, B. ”Mammon & Moralen”, *Veckans affärer*, 2001-06-25
[7] Carlsson, T. *Winning Responsibility*, (Göteborg: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Företagsekonomiska institutionen, Redovisning och finansiering, 2002) 6
[8] http://www.deloitte.se/stores/publications/se/Miljorapport_20002.pdf, 2002-11-19
[9] Bergkvist, L-G. 2000-10-17
[10] Hedlund, N. 2002-05-30
[11] Fagerfjäll, R., Frankental, P. & House, F. *Mänskliga rättigheter – företagens ansvar?*, (Kristianstad: SNS Förlag, 2001) 11
[12] Intervju med Elin Gustavsson på Minion AB, 2002-11-18

alltför kostsam att producera.[13] Gällande ”vanlig” finansiell information är analytiker oftast hänvisade till företagens årsredovisningar. Detta sätt tillämpas uppenbarligen inte när det gäller CSR-frågor och således måste företagen besvara en mängd enkäter. Om företagen istället kunde inkludera sådan information som dessa intressenter efterfrågar i sin årsredovisning skulle externa investeringsbeslut underlättas och en bättre informationsekonomi uppnås.

I rapporten ”Frivillig rapportering 2002; Finns det triple bottom line redovisningar?” utvärderar revisionsbyrån Deloitte & Touche de 30 största (baserat på omsättning) svenska företagens årsredovisningar med avseende på frivillig rapportering. Utvärderingen har genomförts mot Deloitte & Touches *Checklista för upprättande och utvärdering av frivilliga redovisningar*. Som en del av resultatet presenteras ”bästa praxis”, vilket Deloitte & Touche definierar som de fem företag med de mest välutvecklade årsredovisningarna med avseende på miljörelaterade, etiska och sociala förhållanden. ”Bästa praxis” var enligt denna utvärdering; KF, Electrolux, SAS, Scania, och Telia. Rapporten antyder att det finns stora brister även i dessa årsredovisningar.[14] Uppenbarligen finns således ett problem. Inte ens de företag som idag har de bästa årsredovisningarna med avseende på frivillig information uppfyller intressenternas önskemål. Forskningsfrågan i denna uppsats blir således:

- Vilken information skall företag inkludera i sin årsredovisning för att uppfylla investerares önskemål med avseende på CSR-information, och hur stort är informationsglappet mellan önskemål och faktisk redovisad information?

1.3 Syfte

Med utgångspunkt i ovanstående resonemang avser vi att studera, analysera och sammanställa utvalda organisationers etiska riktlinjer vad det gäller investeringsbeslut, och sedan jämföra dessa med ”bästa praxis” på området. Vårt syfte med uppsatsen blir således att:

- genom att analysera och sammanställa utvalda organisationers etiska riktlinjer göra jämförelser med ”bästa praxis” på området.
- belysa de skillnader som finns mellan önskad information och faktisk redovisad information.

1.4 Avgränsningar

I denna uppsats avser vi att begränsa oss till intressentgruppen investerare. Motivet till detta är att denna grupp ofta glöms bort när diskussioner angående CSR görs. Andra intressentgrupper som konsumenter och arbetstagare tillstyrks betydligt mer betydelse när det gäller företagens sociala ansvar. Vi anser att investerares roll som grupp har varit och är mycket viktig.

[13] Falkman, P. *Teori för redovisning*, (Lund: Studentlitteratur, 2000) 69.
[14] http://www.deloitte.se/stores/publications/se/Miljorapport_2002.pdf, 2002-11-19

Dessutom bedömer vi att Sverige kommer att följa övriga länder som t.ex. USA och avsevärt öka investeringar i olika etiska fonder. En sådan ökning skulle innebära att företagen skulle utsättas för allt större press att handla ansvarsfullt eftersom riskkapital alltid kommer att behövas inom näringslivet. Detta beroende gör att investerare som grupp har, till skillnad mot många andra intressentgrupper, en relativt stark och inflytelserik ställning gentemot företagen.

Vår andra avgränsning gäller valet om vilken population som skall användas i undersökningen. Vi avser endast att se på fondkommissionärer med etiska fonder verksamma i Sverige. Motivet till detta val är att i Sverige är området etiska investeringar relativt outvecklat, men följs trenden i resten av västvärlden kommer området att bli allt viktigare.

Som vi tidigare har nämnt kommer vi att i denna uppsats jämföra olika investerares etiska riktlinjer med årsredovisningar från de företag som revisionsfriman Deloitte & Touche benämner som ”bästa praxis” i Sverige. Således innebär begreppet ”bästa praxis” en avgränsning i detta arbete och därför kommer uttrycket förklaras närmare.

Deloitte & Touches utnämning av de fem företag som har ”bästa praxis” avseende redovisningsinformation om ekonomiska, miljömässiga och sociala förhållanden, baseras på revisionsfirmans interna checklista för upprättande och utvärdering av frivilliga redovisningar. Listan är uppdelad på sex områden som tilldelats olika vikt och innehåller totalt 31 kriterier med 186 delfrågor. Deloitte & Touche anser dock att endast 28 kriterier med sammanlagt 113 delfrågor är relevanta för att utvärdera ett företags årsredovisning. Således är det utifrån dessa kriterier Deloitte & Touche grundar sin bedömning om vilka företag som har de bästa årsredovisningarna i Sverige. Som tidigare nämns består dessa av företagen, KF, Electrolux, SAS, Scania och Telia vilka således blir vår tredje avgränsning. Det innebär att vi enbart kommer att jämföra de utvalda fondkommissionärernas etiska riktlinjer med dessa fem företags årsredovisningar.

En sista avgränsning vi har är att vi endast kommer att se på ordinarie årsredovisningar för de fem bolagen. Det innebär t.ex. att eventuella extra redovisningar såsom miljöredovisningar inte kommer att behandlas i detta arbete. Motivet till detta är att hela konceptet med ”triple-bottom-line-redovisningar” innebär att företagen skall införliva CSR-information i sin vanliga redovisning. Skulle vi även se till extra tedovisningar tappar hela arbetet sitt fokus. Vi bedömer också att inom gruppen investerare används inte sådana extra redovisningar nämnvärt.

1.5 Tidigare arbeten

Av de tidigare arbeten som utförts inom området Corporate Social Responsibility, kan nämnas två uppsatser utförda vid Handelshögskolan vid Göteborgs universitet år 2002. Uppsatserna är författade av Karin Ahlström och Therése Carlsson och är konfidentiella vilket innebär att vi inte kan beskriva vad uppsatserna behandlar.

Ett annat arbete värt att nämnas är Ulrica Nyléns avhandling ”Gott och ont inom affärslivet – Utveckling av ett etiskt perspektiv på företags relationer med aktörer”, vid Umeå universitet 1996. Avhandlingen behandlar den alltmer ökande fokusen på etiska frågor inom näringslivet. Studien i sig har sin utgångspunkt i intressentmodellen och empirins fokus ligger på hur företag hanterar etiska frågor som uppkommer dagligen i ett företags agerande med omvärlden. Studien är uppdelad i två nivåer, en individ- och en organisationsnivå. I avhandlingen för författaren in ett begrepp, *det etiska kontraktet*, som är en metafor för relationen mellan företaget och en speciell intressentgrupp. Nyléns resultat av undersökningarna visar att två motsatta krafter verkar inom *det etiska kontraktet*, dels ett strävande mot självintresset vilket innefattar en rad etiska problem, och dels självpåtagna plikter vilka är nödvändiga om syftet med interaktionen är att vara ”god”.

1.6 Disposition

Uppsatsen är disponerad på ett någorlunda klassiskt sätt. Det första kapitlet, inledning, utgörs av en bakgrund där ämnet introduceras, för att sedan följas av en problemdiskussion där problemet presenteras, diskuteras och slutligen utmynnar i en forskningsfråga. Kapitlet fortsätter sedan med syfte, avgränsningar, tidigare arbeten där tidigare forskning på området kort kommenteras och avslutas med en disposition.

I kapitel två presenteras och förklaras den metod vi valt att använda. Kommentarer angående uppsatsens validitet, reliabilitet, källkritik, förförståelse och en förklaring till notsystemet ges även här.

Kapitel tre presenterar den teori vi anser oss behöva i arbetet vilken börjar med utvecklingen av CSR och följs av en definition av begreppet. Teorikapitlet fortsätter sedan med en genomgång av olika intressentmodeller och intressenter, förklaring till etiska investeringar och avslutas sedan med en presentation av de argument som finns emot och för CSR.

I kapitel fyra visar vi vårt resultat, vår empiri, med början i sammanställningen av vår interna checklista. Sedan presenteras de olika företagens årsredovisningar med utgångspunkt från checklistan.

Uppsatsen avslutas i kapitel fem med en analys. Vi utgår från analysen när vi senare i kapitlet för diskussioner och drar slutsatser med återknytning till uppsatsens syfte och problemställning. Vidare ges här även förslag till fortsatta studier i ämnet.

2. Metod

Kapitlet metod behandlar vilket angreppssätt vi använt oss av för att lösa uppsatsens problem. En detaljerad genomgång av ansats, procedur, validitet, reliabilitet, källkritik, förförståelse och notsystem görs. Detta för att läsaren skall kunna utföra en utförlig evaluering av uppsatsen, samt att en replikation skall vara möjlig.

2.1 Procedur

Den generella läran om de procedurer vi kan använda oss av vid insamling, bearbetning och sammanfattning av information kallas metod. Detta är ett samlingsnamn för de tillvägagångssätt som väljs vid produktion av kunskap. Ib Andersen menar att metod kan sägas vara ett systematiskt sätt att undersöka verkligheten på och detta ger oss en skärpt förmåga att se och förstå de kausala samband som finns bakom och mellan olika händelser.[15] Ett metodavsnitt bör sammanfattningsvis innehålla en detaljerad beskrivning av tillvägagångssättet i uppsatsen. Syftet med detta är dels replikation, dels evaluering. Gällande replikation, menas att läsaren skall kunna, under exakt samma förutsättningar, utföra forskningen och komma fram till samma resultat. Evaluering är knutet till valet av metod. En läsare skall kunna ha synpunkter på det empiriska förfarandet och dess förbindelse med problemformulering och bärighet för de slutsatser som görs.[16]

Ib Andersen beskriver vidare två vägar forskaren kan gå vid produktion av kunskap om samhället, organisationer eller mänskligt beteende. Den ena kallas för deduktion, bevisföringens väg, och den andra kallas induktion, upptäcktens väg. Båda vägarna leder till tillvägagångssätt som forskaren senare kan dra slutsatser utifrån. Ett deduktivt arbete utgår från redan befintliga teorier på området. Dessa används sedan för att dra slutsatser utifrån samt att förstå enskilda händelser. Vetenskapscykeln blir här teori-empiri. Vid ett induktivt arbete utgår man istället från en enskild händelse som sedan används för att formulera en generell princip eller teori. Vetenskapscykeln blir således empiri-teori.[17] I figuren 2.1 visas schematiskt deduktion, induktion samt dess koppling till teorin.

[15] Andersen, I. *Den uppenbara verkligheten. Val av samhällsvetenskaplig metod*, (Lund: Studentlitteratur, 1998) 13
[16] Backman, J. *Rapporter och uppsatser*, (Lund: Studentlitteratur, 1998) 37ff
[17] Andersen, I. 24ff

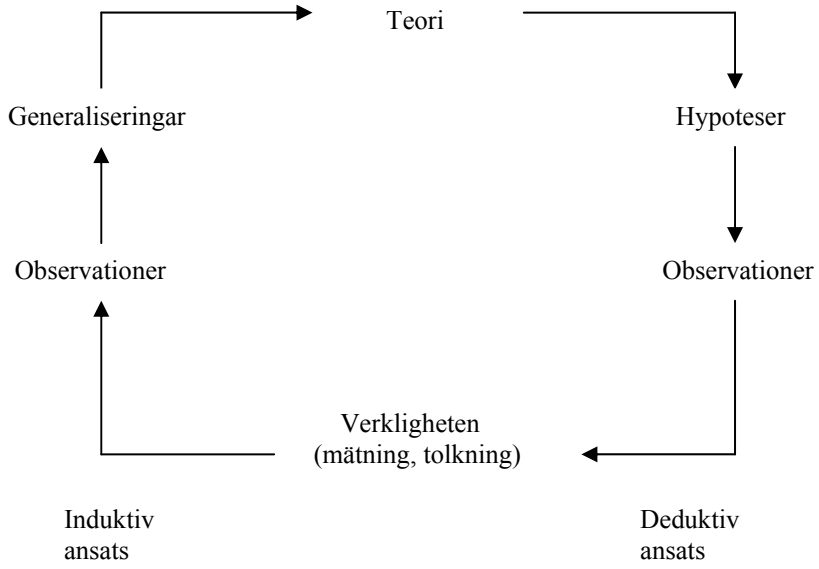

Figur 2.1 Källa ”Att utreda, forska och rapportera” av F. Wiedersheim-Paul & L.T Eriksson, 1997, Malmö, Liber ekonomi s 229

I denna uppsats har vi valt att använda oss av en deduktiv ansats, vilket således inneburit att vi först fördjupat oss i den teori som finns inom området och sedan applicerat teorin i den verklighet vi undersökt. Ett avsteg från denna ansats har dock gjorts. För att definiera problemet tog vi hjälp av en empirisk källa, Elin Gustavsson på Minion AB.

Studien i sig är komparativ till sin karaktär, d.v.s. en jämförelse kommer att göras mellan de etiska riktlinjer ett antal investerare innehar och den faktiska redovisningen av sådan frågor i årsredovisningar från fem stycken företag i Sverige vilka benämns som bästa praxis enligt revisionsfirman Deloitte & Touche. Avsikten med detta är att belysa de eventuella skillnader som finns mellan önskemål hos investerarna och praxis hos företag som anses vara bäst på att redovisa sådan information i Sverige.

2.1.1 Population och urval

Den första frågan som uppkommer vid en undersökning av ett visst fenomen är om vi skall studera alla enheter i en population eller endast en del av dem. Väljer vi att göra ett urval, d.v.s. väljer ut några enheter ur en population, måste vi ställa oss frågan hur detta urval skall utformas. Frågor om vilka och hur många enheter som skall vara med måste noga övervägas. Vill en forskare säga något om en totalpopulation genom att undersöka en mindre del av populationen kallas detta inferens.[18]

[18] Andersen, I. 122

I denna uppsats avser vi att använda oss av inferens, dels p.g.a. att tidsåtgången vid en totalundersökning skulle vara allt för omfattande och dels bedömer vi inte att en sådan undersökning skulle ge oss en högre reliabilitet. Således måste vi som ett första steg bestämma en totalpopulation. Som nämns i inledningskapitlet avser vi att undersöka glappet mellan investerarnas önskemål på CSR-information och den information som redovisas av de fem företag revisionsfirman Deloitte & Touche definierat som ”bästa praxis” i Sverige. För att kunna lösa detta problem bestämmer vi att totalpopulationen skall bestå av svenska fondbolag med etiska riktlinjer. Enligt rapporten ”Etiska fonder, tredje kvartalet 2002” fanns det i början av året 19 stycken sådana vilka således blir vår totalpopulation.[19]

När detta är utfört måste vi utifrån totalpopulationen göra ett urval, och det är viktigt för uppsatsens reliabilitet att urvalet är representativt för hela populationen[20]. För att åstadkomma en hög reliabilitet väljer vi att göra ett enkelt slumpmässigt urval, vilket innebär att alla enheter i populationen har lika stor chans att komma med i undersökningen.[21] Enkelt uttryckt innebär det i praktiken att vi listar alla enheter i populationen och genom lottning får fram vårt urval. Urvalet kommer att bestå av sex stycken enheter och motiveringen till detta är att vi bedömer att en undersökning av ca en tredjedel av totalpopulationen bör räcka för att kunna dra generella antaganden om guppen som helhet. Detta antagande styrks av att vi när vi studerat fondbolagens olika etiska riktlinjer, bedömer att de i mångt och mycket är lika varandra. Resultatet av vårt slumpmässiga urval blev KPA, Robur, Banco, sjunde AP-fonden, Humanix och Carlsson TCO.

2.1.2 Checklista och bedömningskriterier

Nästa steg i vår metod blir att uppföra en intern checklista där vi sammanställer de olika fondbolagens etiska riktlinjer i punktform. Av de sex bolagen har alla uttalade riktlinjer, även om dessa givetvis skiljer sig åt i detaljgrad. Bland dessa bolags etiska riktlinjer identifierades tre olika huvudområden: *Mänskliga rättigheter*, *Miljö* samt *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi*. Under dessa punkter har vi sedan identifierat ytterligare ett antal områden. Listan presenteras i sin helhet i empirikapitlet under avsnitt 4.1.

Beslutet att göra på ovanstående sätt grundar sig i att vi efter genomläsning av riktlinjerna tycker oss se ett antal grundpunkter vilka är snarlika i de olika fondbolagen. Avsikten med checklistan är att vi genom denna på ett någorlunda enkelt och överskådligt sätt kan undersöka de olika årsredovisningarna och jämföra dessa med investerarnas informationsönskemål.

[19] Skillius, Å. *Etiska fonder, tredje kvartalet 2002*, (Stockholm: Rapport för Folksam AB, 2002) 2
[20] Newbold, P. *Statistics for business and economics*, (New Jersey: Prentice-Hall Inc., 1995) 224
[21] Andersen, I. 123

Själva bedömningen sker genom ett poängsystem där punkterna vägs olika. När det gäller punkterna *Mänskliga rättigheter* och *Miljö* kan bolagen få maximalt fyra poäng per punkt beroende på hur mycket och vilken information som lämnas. Under punkten *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi* kan bolagen få maximalt 2 poäng. I denna punkt ingår även information om ägande i bolag som säljer och producerar de ovan nämnda produkterna. Gemensamt för alla tre ovanstående punkter gäller om information redovisas, angående det förhållningssätt företagen har i dessa frågor gentemot underleverantörer.

Sammanfattningsvis kan ett bolag få maximalt 10 poäng om de redovisar all den information vi sammanställt i checklistan. Siffran varje bolag får kan sägas vara ett mått på i hur stor grad bolagens information i de ordinarie årsredovisningarna överensstämmer med investerarnas önskemål.

Självklart är vi medvetna om att denna poängbedömning blir subjektiv, men då syftet med uppsatsen inte är att jämföra bolagen med varandra utan att endast undersöka glappet mellan önskad och redovisad information anser vi att denna subjektivitet ej kommer att påverka undersökningen i för hög grad. Checklistan gör att vi på ett enkelt och någorlunda objektivt sätt kan ”bocka av” den information som återfinns i redovisningarna.

Utifrån det resultatet vi får kommer vi sedan att analysera detsamma och försöka dra slutsatser som är kopplade till vår forskningsfråga.

2.2 Validitet

Validitet brukar definieras som mätinstrumentets förmåga att mäta det som avses att mäta.[22] Begreppet brukar delas upp i två underbegrepp: giltighet och relevans.[23]

Vad det gäller giltigheten brukar denna definieras som den generella överensstämmelsen mellan teori och empiri och kan även kallas yttre validitet.[24, 25] Vi är av den uppfattningen att giltigheten är god i detta arbete. Den teori som vi infört i arbetet kan sägas bestå av tre delar, utveckling samt definiering, olika intressegrupper och en allmän del med faktorer som påverkar samt olika argument för och emot CSR. Delarna stämmer väl överens med den empiri som vi producerat och vi bedömer att den i alla delar varit väsentlig för vår förståelse av empirin. Dock kan vissa delar av teorin för en icke fullt så insatt läsare verka något utförlig, men vi anser att alla delar i teorin behövs för att kunna förstå empirin och problemets utveckling.

[22] Eriksson, L.T. & Wiedersheim-Paul, F. *Att utreda forska och rapportera*, (Malmö: Liber Ekonomi, 1997) 38
[23] Andersen, I. 85
[24] Ibid
[25] Eriksson, L.T. & Wiedersheim-Paul, F. 38

Relevansen brukar sägas vara hur relevant det empiriska begrepps- och variabelutbudet är för problemställningen och kallas även inre validitet.[26, 27] Även här är vår bedömning att relevansen är fullgod. De variabler och begrepp som återfinns i empirin skapar de förutsättningar vi behöver för att kunna besvara vår forskningsfråga och måste således betraktas som relevanta.

2.3 Reliabilitet

Reliabiliteten visar i hur hög grad resultaten påverkas av tillfälligheter, d.v.s. hur exakt vi mäter det vi mäter. Detta oavsett vad vi avser att mäta. Vi måste för att uppnå hög reliabilitet försöka eliminera otillförlitliga förhållanden i undersökningen.[28] En hög reliabilitet innebär att en annan undersökare skulle komma fram till samma resultat om denne använt samma angreppssätt, d.v.s. en undersökning med hög reliabilitet bör vara oberoende av vem som är undersökare.[29] Reliabiliteten kan vara något av ett problem i denna uppsats men detta är svårbedömt. Upprättandet av *checklistan* kan t.ex. vara ett riskmoment där författarnas personliga preferenser kan spela in. Vi har för att motverka ett sådant handlande båda två läst igenom de utvalda fondbolagens etiska riktlinjer och sedan tagit fram de huvudpunkter vi anser vara gemensamma för flertalet. Dock bör det nämnas att fondbolagens etiska riktlinjer var mycket lika varandra och således kan detta hot mot en hög reliabilitet i alla fall sägas vara någorlunda lågt.

Ett annat hot mot en hög reliabilitet är avstämningen av årsredovisningarna mot checklistan. Detta moment ställer höga krav på disciplin hos författarna. Årsredovisningarna får endast kontrolleras mot den upprättade checklistan, vilket försvåras av de generella oprecisa formuleringar som ofta dominerar ett företags årsredovisning. Här finns således ytterligare en uppenbar risk att reliabiliteten sänks, men genom att vi är medvetna om denna risk anser vi oss ändå, om inte eliminerat i alla fall sänkt denna risk avsevärt.

Ett sista hot mot reliabiliteten är poängbedömningen av årsredovisningarna. Detta moment ställer också höga krav på författarnas disciplin och objektivitetssträvan. Momentet kräver att personliga preferenser och värderingar ställs nästan övertydligt åt sidan, och att poängbedömningen endast utgår från den empiri vi fått fram. Har ett företag uppfyllt alla krav under en punkt på checklistan skall de få högsta poäng, men problemet uppkommer om företaget endast delvis uppfyllt kravet. Författarna måste då subjektivt bedöma i hur stor grad uppfyllelsen är och således sänks reliabiliteten. För att i största möjliga mån motverka detta har vi försökt handla konsekvent mellan de olika företagen och medvetenheten om risken medför att vi anser oss minskat denna risk betydligt och uppnått en fullgod reliabilitet.

[26] Eriksson, L.T. & Wiedersheim-Paul, F. 38
[27] Andersen, I. 85
[28] Ibid
[29] Eriksson, L.T. & Wiedersheim-Paul F. 39

2.4 Källkritik

Vid insamling av information måste varje utredare göra en avvägning av tre variabler: kvalitet, kostnad och hastighet. Detta illustreras i figur 2.2.

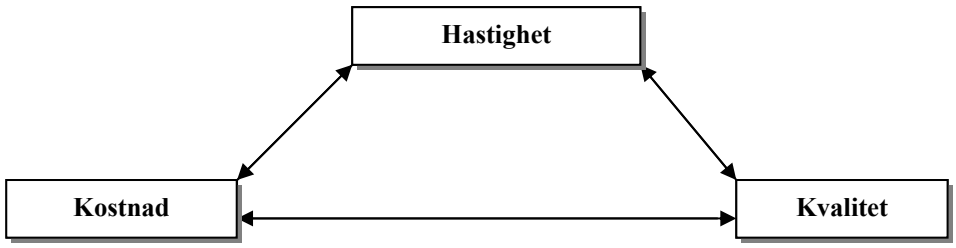

Figur 2.2 Källa ”Att utreda, forska och rapportera” av F. Wiedersheim-Paul & L.T Eriksson, 1997, Malmö, Liber ekonomi s 65

Mellan de olika variablerna återfinns dubbelriktade beroendeförhållanden vilket medför att en avvägning måste göras. Generellt brukar kvaliteten på informationen kunna ökas med högre kostnader. Snabba undersökningar ger ofta lägre kvalitet men är oftast billigare.

Information som redan är producerad brukar kallas sekundärinformation av den orsaken att informationen redan är insamlad av någon annan med ett annat syfte. Förstahandsinformation, d.v.s. information som undersökaren själv samlar in kallas primärdata.[30] Sekundärinformation brukar allmänt betraktas som mer tillförlitlig. Data som undersökaren själv samlar in kan påverkas subjektivt av vad forskaren vill ha fram av informationen. På så sätt kan objektiviteten i en undersökning hotas.[31]

I denna uppsats kommer vi att använda oss av sekundärinformation. Med det menar vi att redan befintliga etiska riktlinjer och befintliga årsredovisningar kommer att användas i empirin. I teorin används uteslutande sekundära källor som facklitteratur, artiklar och internetkällor. Intentionen har varit att finna källor med hög tillförlitlighet, men självklart är det svårt att göra en tillförlitlighetsbedömning på ett fullständigt objektivt sätt. Det går alltid att kritisera källurvalets riktighet, speciellt vid internetkällor. Dock har vi för att om inte eliminera så i alla fall minska risken för subjektivitet, använt oss av välrenommerade internetkällor producerade av bl.a. FN. Vi har även för att införa en mer nyanserad bild i uppsatsen använt oss av källor i artikelform. Artikelformen ger som bekant författaren något friare tyglar, exempelvis till spekulationer, än vid rent vetenskapliga arbeten.

2.5 Förförståelse

Med förförståelse menar vi här den kunskap och förståelse som författarna hade om ämnet innan arbetet uppsatsen påbörjats. Att redovisa sådan kunskap kan vara viktigt då tidigare

[30] Eriksson, L.T. & Wiedersheim-Paul F. 65
[31] Marton, J. Uppsatsseminarium 2002-11-25

erfarenheter har en tendens att ”färga” objektiviteten. Ett exempel kan vara om författaren i fråga arbetat inom en speciell organisation en längre tid och sedan får uppdraget att utreda t.ex. belöningssystemet hos sin gamla arbetsgivare kommer författarens resultat och slutsatser med all säkerhet att påverkas av dennes tidigare erfarenheter inom organisationen.

I denna uppsats är författarnas förförståelse akademiskt begränsad med studier i externredovisning på magisternivå, och det finns inga tidigare erfarenheter av CSR. Ingen av författarna är engagerad i någon intressentorganisation, förutom att vi självklart tillhör gruppen konsumenter. Således bedömer vi att vår förförståelse av ämnet ej kommer att påverka uppsatsens objektivitet på ett negativt sätt.

2.6 Notsystemet

För att undvika förvirring och onödiga missförstånd görs här en kort förklaring till notsystemet. I uppsatsen använder vi som referenssystem den s.k. Chicagomanualen.[32] Vid referens till ett särskilt ord eller uttryck står noten i direkt anslutning till ordet. Vid referens till en särskild mening sätts noten innanför punkten i slutet av meningen. När notens placering är utanför punkten innebär detta att all text mellan denna not och motsvarande not ovan innehar samma referens, förutom för sådana meningar eller ord som är särskilt notade.

[32] Backman, J. 129.

3. Teori

I detta kapitel redogör vi för den teoretiska referensram som används i arbetet. Genom de olika delarna i kapitlet anser vi oss skapat en fullgod teoretisk grund att stå på innan vi ger oss i kast med empirin och analysen. Avsnitt, 3.3 Intressenter, kan dock för en utomstående verka onödigt detaljerat eftersom vi endast kommer att behandla en intressentgrupp i uppsatsen, men avsikten med avsnittet är att belysa den utveckling som skett i samhället angående synen på företag och dess intressenter. På så sätt har vi skapat oss en djupare förståelse inom området CSR och den alltmer komplicerade omvärld företag verkar i.

3.1 Utveckling CSR

Avsnittet kommer att fokuseras på utvecklingen i USA p.g.a. att just USA är ett av länderna som legat i frontlinjen av denna utveckling.

Utvecklingen av CSR har sin grund i den klassiska ekonomiska teorin där Adam Smith´s teori om den osynliga handen ingår. Smith menade att samhället bäst fastställer sina behov genom marknaden. Om affärsidkarna svarar på marknadens efterfrågan uppfylls samhällets behov. I förlängningen innebär detta att om alla aktörer, både producenter och konsumenter, sätter sin egen nytta i första rummet kommer också samhället få vad det vill ha. Marknaden lyckades relativt väl med att fastställa vilka produkter och tjänster som skulle produceras, men misslyckades till mångt och mycket med att se till att företag agerade rättrådigt och etiskt. Följden av detta blev att samhället lagstiftade om sådant som tidigare hade varit upp till företagen själva att bestämma. Synen på företag gick från att ha varit rent ekonomiskt till att även inkludera andra aspekter. Detta kan sägas vara det första steget mot ett mer ansvarsfullt företagande. Problemet var bara att i praktiken följde inte företagen detta synsätt. Under 1800-talets senare del utvecklades företagandet från små relativt maktlösa företag till stora koncerner med koncentrerad makt. Denna koncentrering medförde att frågor om företagens ansvar alltmer diskuterades.[33]

1920- och 1930-talen medförde att synen på ansvarsfullt företagande ytterligare vidgades. Många företag engagerade både tid och pengar i olika välfärdsprojekt utan något vinstintresse samtidigt som ekonomin i stort gick från den klassiska rena marknadsekonomin (laissez-faire) till en mer blandad ekonomi där företagen plötsligt fick finna sig i att bli övervakade av samhället. På 1950-talet hade utvecklingen nått till den punkten att den nu även inkluderade de anställdas villkor, sjukförsäkringar, pensionsprogram, säkerhet med mera. Under perioden från 1950-talet fram till idag har allt mer frågor kommit att inkluderas i synen på ett ansvarsfullt företagande. Den något vaga uppfattningen om att handla moraliskt och korrekt blir under perioden betydligt mer specifik, och frågor som anställdas rättigheter, skydd av

[33] Carrol, A. & Buchholtz A. *Business and Society – Ethics and Stakeholder Management*, (Cincinatti: South-Western College Publishing, 2000) 28ff

miljön, ärlig annonsering med mera preciseras och får en allt större allmän acceptans inom näringslivet.[34]

En intressant syn på utvecklingen av ansvarsfullt företagande har Neil Mitchell i sin bok ”The Generous Corporation”, där han menar att CSR utvecklades som ett svar på de antikapitalistiska krafter vilka var i rörelse i slutet av 1800- och i början av 1900-talet. Den allmänna opinionen uppmuntrade staten att agera som motkraft mot näringslivet. När företagsledarna insåg detta uppkom behovet av en slags ideologi vilken framförde företagen som en god social kraft. Näringslivet försökte således övertyga de, som var påverkade av företagens makt att makten användes på ett lämpligt sätt. Andrew Carnegie, en mycket framgångsrik affärsman, skrev redan 1889 ett debattinlägg där han menade att ett företag måste drivas i vinstsyfte men att företagets välfärd skall utnyttjas till gagn för samhället. Carnegie argumenterade för att välgörenhet var det mest effektiva sättet att göra detta på, och han själv medverkade till att över 2500 bibliotek finansierades och byggdes. Mitchell menar att idén om det generösa företaget medförde att näringslivet fick stöd från stat och kommun, och att detta i sin tur innebar att USA fick en relativt stabil social utveckling jämfört med Europa under samma tid. Andra debattörer menar att skälet till det generösa företaget alltid varit detsamma, nämligen att hindra staten från att allt för mycket lägga sig i näringslivets affärer.[35]

3.2 Definition av Coporate Social Responsibility, CSR

Begreppet CSR definieras ofta som den för företagen frivilliga delen av ansvarstagandet. Det ansvarstagande som finns utöver det ekonomiska och det enligt lag nödvändiga. Skall företag praktisera CSR kräver detta enligt John R. Boatright att företagen är beredda att avstå en viss del av den ekonomiska vinsten för att i gengäld uppnå de uppsatta målen gällande CSR. Trots att risken finns för att en del av vinsten går förlorad behöver det sociala ansvarstagandet inte innebära att företagen arbetar mot sitt ekonomiska intresse. Den goodwill som CSR för med sig innebär i sin tur att det på sikt gynnar det ekonomiska intresset, då företaget genom att leva upp till samhällets förväntningar bli ett naturligt val för konsumenterna. Genom CSR kommer företagandet upp till en nivå där det sammanfaller med omvärldens rådande sociala normer och värderingar på hur ett företag skall agera inom dessa frågor. Lever företagen inte upp till de icke ekonomiska krav och förväntningar som ställs av dess olika intressenter kan det i längden innebära att de får svårare att nå upp till sina ekonomiska mål.[36]

3.2.1 Fyrpartsdefinitionen

Archie B. Carrol beskriver socialt ansvar i en fyrpartsdefinition. Här sätts företagens mer traditionella ansvar såsom de ekonomiska och lagliga, i relation med etik- och filantropiska ansvar vilka tillhör de mer socialt orienterade ansvarsområdena. Man kan skildra fyrpartsdefinitionen med hjälp av CSR-pyramiden som illustreras i figur 3.1. Här framställs

[34] Carrol, A. Buchholtz, A. 30ff
[35] Ibid
[36] Boatright, J. *Ethics and the conduct of business*, (New Jersey: Prentice Hall, 2000) 373ff

de fyra CSR-komponenterna med ekonomiskt ansvar som grundsten. Företagen förväntas följa de lagar som finns vilka speglar vad samhället anser vara ett acceptabelt beteende. Det etiska ansvaret innebär att företagen skall handla efter vad som är etiskt riktig för att undvika skada gentemot olika intressenter. Slutligen förväntas företagen att vara goda samhällsmedborgare genom att uppfylla det filantropiska ansvaret.[37]

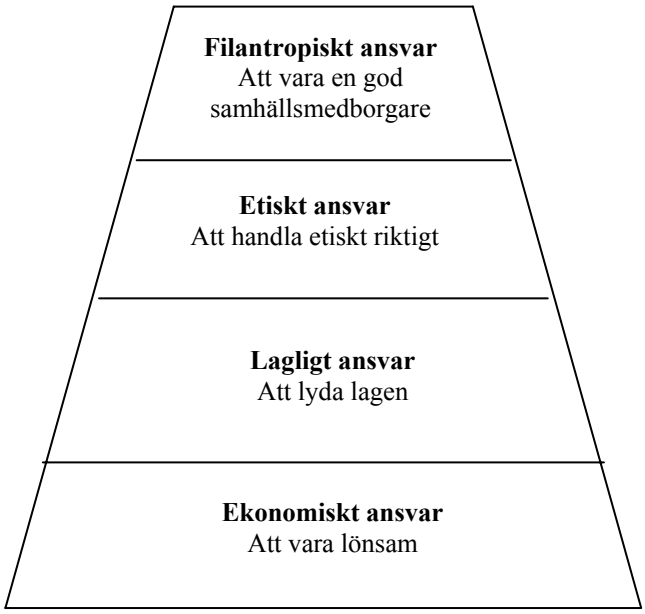

Figur 3.1 **CSR pyramiden**, Källa ”Business & Society – Ethics and Stakeholder Management” av A. Carrol och A.Buchholtz, 2000, Cincinatti, Soth- Western College Publishing s 37

Ekonomiskt ansvar:

Det ekonomiska ansvar som företagen har ligger bland annat i att de skall producera de varor och tjänster som konsumenterna vill ha. Dessa varor och tjänster skall säljas till ett rättvist pris. Det vill säga ett pris som motsvarar värdet på produkten ur samhällets synvinkel men också ett pris som tryggar företagets fortsatta överlevnad.[38] Ansvaret innefattar även att tillhandahålla arbete med bra löner för sina anställda och samtidigt erhålla en tillfredsställande vinst. Företaget skall även arbeta för förbättringar på det tekniska området samt ta fram nya produkter.[39]

Lagligt ansvar:

Företagens lagliga ansvar baserar sig på att samhället har skapat grundregler, lagar under vilka företagen förväntas att arbeta.[40] Lagliga skyldigheter finns mot de flesta av företagets intressenter t.ex. anställda, kunder och leverantörer i form av löneavtal, köpeavtal och

[37] Carrol, A. & Buchholtz, A. 35
[38] Ibid 33ff
[39] Boatright, J. 374
[40] Carrol, A. & Buchholtz, A. 33

leveransavtal. De allt högre samhälleliga kraven på företagen gör att de lagstadgade kraven hela tiden ökar.[41]

Etiskt ansvar:
Det etiska ansvaret är inte något som krävs enligt lag men samhället förväntar sig att företagen skall acceptera vissa normer och leva upp till dem. Företagen förväntas göra vad som är etiskt riktigt för att visa att de tar hänsyn till sina intressenters moraliska rättigheter. Dessa värderingar speglar förändringar av sociala värderingar och ligger ofta som grund till att en lag så småningom uppstår.[42] Exempel på områden som innefattas av det etiska ansvaret kan vara miljömässiga initiativ, anställningsvillkor samt jämlikhet[43]. Dessa värderingar och normer är ofta svåra att definiera varför det kan vara svårt för företagen att leva upp till ställda förväntningar. Det ökade intresset hos allmänheten för sociala och etiska frågor har fått många företag att införa etiska regler. Dessa regler är ett komplement till den lagstiftning som finns på området.[44]

Filantropiskt ansvar
Filantropiskt ansvar går även under namnet frivilligt ansvar och kan innefattas av bidrag till välgörenhet eller upprättande drogavvänjningsprogram o.s.v. Detta ansvar är inte något som krävs av lagen. Det är heller inte något som samhället i stort kräver eller förväntar sig att företag skall uppfylla ur etisk synvinkel, utan dessa aktiviteter är helt frivilliga och baseras på företagets egen vilja att stödja sociala engagemang. Samhället ser gärna att företag tar detta frivilliga ansvar men betraktar inte företaget som oetiskt om de inte uppfyller dessa krav. Uppfyller företagen alla ovanstående ansvar har de uppnått totalt socialt företagsansvar.[45]

Fyrpartsmodellen är en så kallad intressentmodell. Med detta menas att var och en av de fyra delarna i modellen riktar sig, i olika utsträckning, till olika intressenter. Detta beroende på den varierande prioritet intressenterna påverkas av ansvaren. Ägare och anställda påverkas i största utsträckning av det ekonomiska ansvaret. Skulle företagen inte ta sitt ekonomiska ansvar påverkas dessa intressenter direkt av detta genom lägre avkastning samt uppsägningar. Det lagliga ansvaret finns som en grund i företaget och för dess ägare. Även de anställda och företagets kunder påverkas i stor utsträckning av det lagliga ansvaret. Det etiska ansvaret berör alla intressentgrupper. Anställda och kunder berörs dock till största delen om inte detta ansvar efterlevs av företagen. Den sista ansvarsgruppen, det filantropiska ansvaret påverkar samhället men även de anställdas moral påverkas av i vilken grad företaget de arbetar på uppfyller de frivilliga ansvaret.[46]

[41] Boatrigt, J. 374
[42] Ibid
[43] Svendsen, A. *The Stakeholder Strategy*, (San Francisco: Berrett – Koehler Publishers Inc., 1998) 26
[44] *Meddelande från kommissionen om företagens sociala ansvar – näringslivets bidrag till en långsiktig stabil utveckling*, (Bryssel: Rapport från Europeiska Gemenskapernas Kommission, 2002) 15
[45] Carrol, A. & Buchholtz, A. 34ff
[46] Ibid 38

3.3 Intressenter

En intressent till ett företag är en individ eller en grupp som har en eller flera olika typer av intresse i företaget. Lika väl som intressenterna påverkas av företagets beslut, handlingar och policy kan även de påverka bolagets verksamhet. Här finns en tvåvägspåverkan mellan företaget och dess intressenter.[47]

Intressenter kan delas in i olika kategorier. Primära, sekundära, sociala och ickesociala. De primära sociala intressenterna innehar stort inflytande på företaget och dess verksamhet eftersom de har ett direkt intresse i företaget. Även de sekundära sociala intressenterna har stort inflytande, speciellt gällande att kunna påverka den allmänna uppfattningen om företaget samt dess rykte. Deras intresse i företaget är dock mera indirekt vilket innebär att företagets ansvar gentemot dessa intressenter i allmänhet blir lägre. Den ickesociala gruppen av intressenter innefattar naturen och dess företrädare, se figur 3:2. Intressenterna kan snabbt förflytta sig mellan de olika kategorierna. De sekundära intressenterna kan plötsligt bli primära. Vidtar t.ex. en miljöorganisation en demonstration eller bojkott mot ett företag kan detta påverka företaget i mycket stor omfattning.[48]

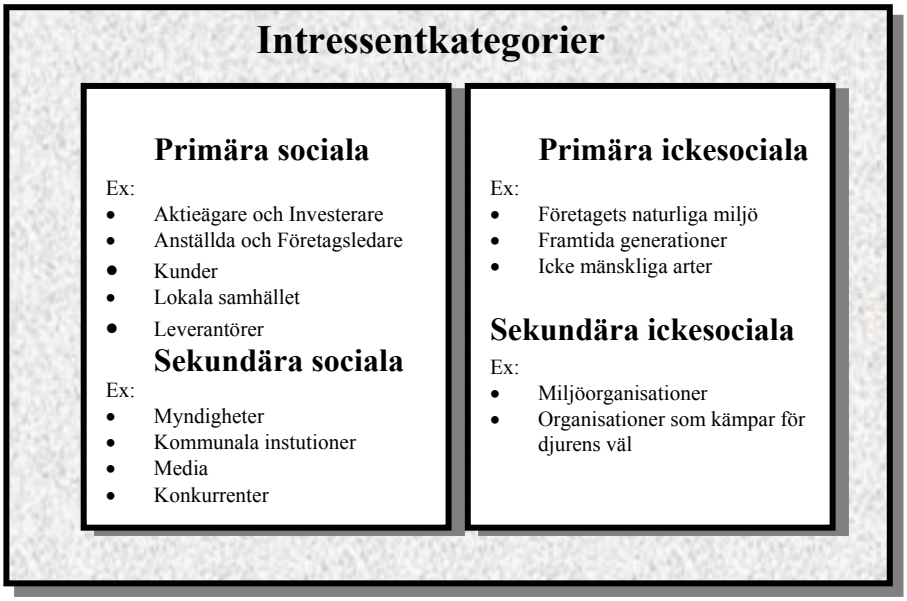

Figur 3:2 **Intressentkategorier,** Källa Egen bearbetning

3.3.1 Olika intressenter

Det finns som nämnts ovan en rad intressenter som har olika intressen i företagen. Vi skall här beskriva några av dem lite närmare. De intressenter vi valt att ta upp, har vi valt utifrån att företag medverkar på tre olika marknader, kapitalmarknaden, produktmarknaden och faktormarknaden. På kapitalmarknaden är *aktieägarna* en viktig intressentgrupp. Företagen säljer sina varor och tjänster till produktmarknaden och konkurrerar där om *konsumenterna*

[47] Carrol, A. & Buchholtz, A. 65ff
[48] Ibid 66ff

som är nästa viktiga intressentgrupp. På faktormarknaden tävlar företagen om att få de bästa resurserna till sig och här är *anställda* och *leverantörer* de främsta intressentgrupperna.[49]

Aktieägarna
Tidigare ansågs företagens enda ansvar vara av ekonomisk karaktär och bestå i att maximera avkastningen till aktieägarna. Idag är situationen dock annorlunda. Företagen ser inte aktieägarnas krav som sitt enda och viktigaste ansvar, utan aktieägarna ses som en intressentgrupp bland många som företagen har ett ansvar gentemot.[50] Traditionellt sett har institutionella aktieägare som t.ex. pensionsfonder främst varit intresserade av hur företagen presterar rent ekonomiskt. På senare tid har emellertid även andra värderingar tillkommit. Som exempel kan nämnas USA där volymen investeringar i etiska fonder ökade med 36 procent mellan 1999 och 2001 medan övriga investeringar sjönk med 22 procent.[51]

Konsumenterna
Konsumenternas efterfrågan och förväntningar formar företagens sociala ansvar. För att kunna behålla sina gamla kunder och även locka till sig nya måste företagen tillmötesgå kundernas krav gällande t.ex. sociala och miljömässiga hänseenden. Kundernas krav höjs hela tiden gällande information och garantier som påvisar företagens CSR-ansvar [52]

Anställda
Personalen är en viktig resurs för företagen. För att företagen idag skall kunna locka till sig kvalificerad personal samt få dem att stanna måste de tillmötesgå de anställdas krav och förväntningar gällande deras arbetssituation.[53]

Leverantörer
Det är mycket viktigt för ett företag att de har rätt leverantörer. Valet av leverantörer bör inte enbart ske på grundval av lägsta pris. Kvalitet och säkra leveranser är något som är mycket viktigt. Dålig kvalitet kan leda till mycket höga kostnader för företaget. På lång sikt kan en god relation med leverantören leda till bra priser.

Företagen bör också tänka på att deras sociala ansvar även bedöms utifrån deras samtliga affärspartners. Företagen bör därför innan de anlitar en entreprenör eller en underleverantör ta reda på vilka sociala ansvar som gäller i dessa företag.[54]

[49] Anthony, R. & Govindarajan, V. *Management Control System*, (Singapore: McGraw – Hill Book co., 2001) 58
[50] Ibid 57ff
[51] Skillius, Å. *Etiska Fonder- kategorier, metoder och finansiell utveckling*, (Stockholm: Rapport för Folksam AB, 2002) 4ff
[52] *Grönbok – Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar*, (Bryssel: Rapport för Europeiska Gemenskapernas Kommission, 2001), 8
[53] Carrol, A. & Buchholtz, A. 438
[54] *Grönbok – Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar*, 12

3.3.2 Intressentteorin

Enligt det traditionella intressentkonceptet, där modellen ses ur ett produktionsperspektiv, ansåg ägarna att ett företags intressenter endast bestod av de grupper som tillhandahöll resurser eller köpte produkter och tjänster. Intressenterna bestod därmed endast av leverantörer och kunder, se figur 3:3.

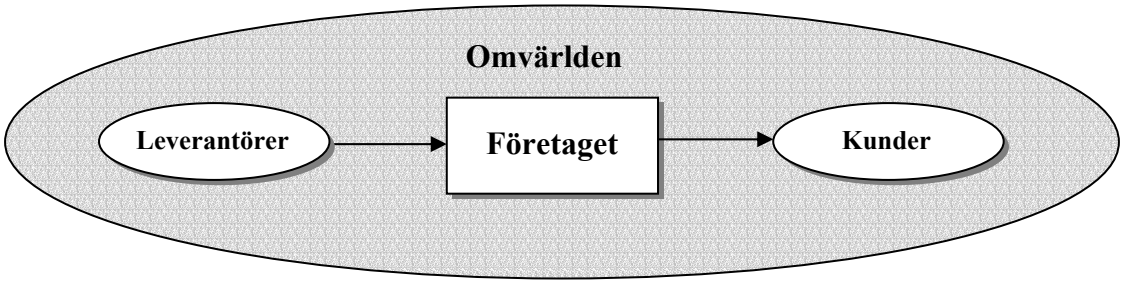

Figur 3:3 **Intressentmodellen ur produktionsperspektiv**, Källa ”Business & Society, Ethics and Stakeholder Management” av A. B. Carrol & A. K. Buchholtz, 2000, Cincinatti, South-Western College Publishing, s 67

När företagen sedan växte blev det allt ovanligare med ägarledda bolag. Ägande och kontroll var nu separerade från varandra. Detta gjorde att företagsledningen i större utsträckning än tidigare nu insåg behovet av ett samspel mellan flera intressentgrupper. Detta för att företagen skulle kunna styras med framgång. Istället för att se utifrån ett produktionsperspektiv såg man nu utifrån företagsledarens synvinkel, se figur 3:4.[55]

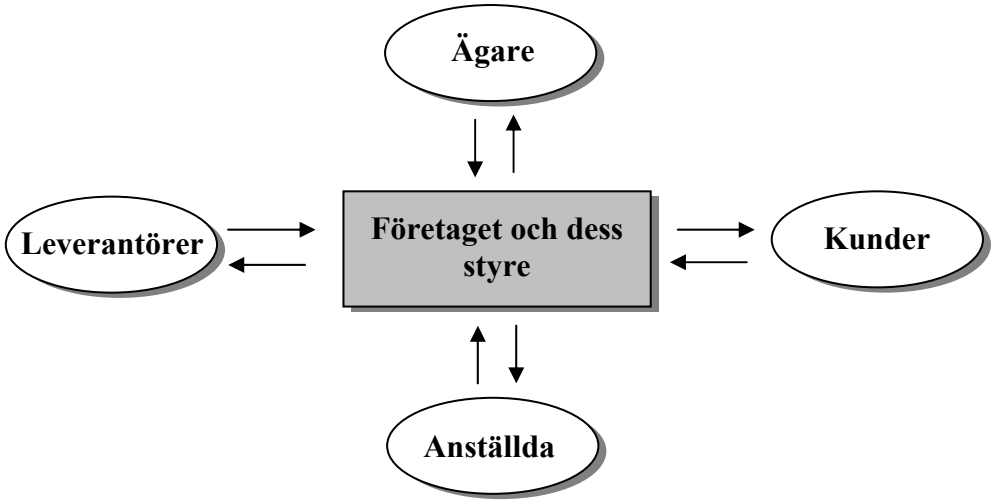

Figur 3:4 **Intressentmodellen ur företagsledningens perspektiv**, Källa ”Business & Society, Ethics and Stakeholder Management” av A. B. Carrol & A. K. Buchholtz, 2000, Cincinatti, South-Western College Publishing, s 67

[55]Carrol, A & Buchholtz, A. 66

Efter ett antal större förändringar inom företagen och i deras omvärld krävdes att företagsledningen gjorde en omvärdering av hur de såg på företaget och dess relationer med de olika intressentgrupperna. Resultatet av det blev dagens sätt att se på intressentteorin, d.v.s. utifrån intressenternas synvinkel. Nu måste företagsledningen, för att kunna överleva på lång sikt, inse att deras intressenter inte enbart består av den grupp som har direkta intressen i företaget, såsom t.ex. aktieägarna. Företaget har åtagande mot ett flertal andra intressenter. Alla dessa åtaganden är lika påtagliga och företagen måste därför hitta en balans mellan de olika förväntningarna som ställs,[56] se figur 3:5. Ett företag påverkas hela tiden av sina intressenter. Hanterar företagen förhållandena med sina intressenter väl leder detta ofta till högre förtjänster.[57]

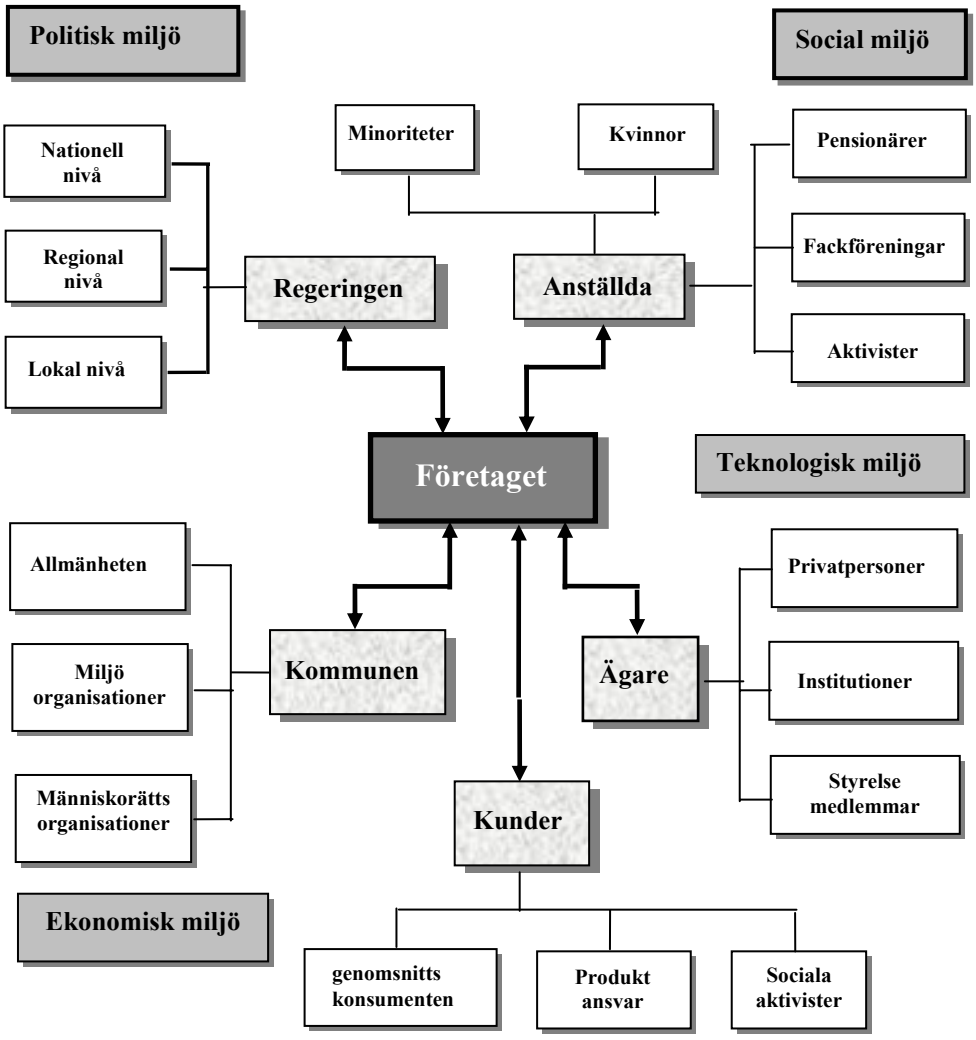

Figur 3:5 **Intressentmodellen ur Intressentperspektivet,** Källa ”Business & Society, Ethics and Stakeholder Management” av A. B. Carrol & A. K. Buchholtz, 2000, Cincinatti, South-Western College Publishing, s 68

[56]Carrol, A. & Buchholtz, A. 66
[57]Boatright, J. 391

3.4 The Global Compact

Idag finns det en rad olika initiativ i världen som arbetar för att fastställa grundläggande principer och generella ramar för företagens sociala ansvar. Som exempel kan nämnas *Investors for Africa*, *World Business Council for Sustainable Development* och *Global Compact*.[58] I det här avsnittet kommer vi endast att behandla *Global Compact*. Motiven till detta är, dels att initiativet drivs i FN:s regi och således besitter en viss tyngd, och dels att initiativen är relativt lika varandra och därför skulle inte en beskrivning av samtliga fylla någon funktion i denna uppsats.

I januari 1999 lade FN:s generalsekreterare Kofi Annan fram ett förslag adresserat till ”The World Economic Forum”. Runt om i världen fanns en växande oro angående globaliseringens följder och Annan ville därför samla in företagsledare under ett internationellt initiativ, ”*The Global Compact”*. Under detta initiativ skulle företag tillsammans med representanter för olika FN-organ, arbetstagareorganisationer och Non-Governmental Organisations (NGO:s) samlas i syfte att diskutera företagens roll som ansvarstagande samhällsmedborgare. Generalsekreteraren menade att trots att det fanns en trend angående företagens sociala ansvar i världen, saknades det ett internationellt ramverk som kunde ledsaga företagen. Genom att *the Global Compact* var grundat på internationellt accepterade principer kunde deltagarna lita på att deras agerande skulle bygga på värderingar som stöds och uppmuntras av det internationella samfundet.

The Global Compact är grundat på nio principer angående mänskliga rättigheter, arbete och miljö, vilka har tagits fram genom ett internationellt konsensus. Principerna bygger på FN.s deklaration om mänskliga rättigheter, Riodeklarationen om miljö och utveckling och ”The International Labour Organization´s” deklaration om fundamentala principer och rättigheter på arbetsplatsen. De företag som ansluter sig till initiativet uppmanas att integrera de nedan beskrivna principerna i kärnverksamheten.[59]

Princip 1: Näringslivet skall stödja och respektera deklarationen om mänskliga rättigheter inom sitt influensområde.

Princip 2: Näringslivet skall tillse att de inte medverkar till kränkningar av mänskliga rättigheter.

Princip 3: Näringslivet skall upprätthålla fackföreningsfriheten och rätten att sluta kollektivavtal.

Princip 4: Näringslivet skall medverka till att eliminera alla former av tvångsarbete.

Princip 5: Näringslivet skall medverka till att barnarbetskraft inte används.

[58] *Meddelande från kommissionen om företagens sociala ansvar – näringslivets bidrag till en långsiktig stabil utveckling*, 7
[59] http://www.unglobalcompact.org/hrnp$30001/www.unglobalcompact.org:80/Action/Pag 2002-12-04

Princip 6: Näringslivet skall medverka till att eliminera alla former av diskriminering.

Princip 7: Näringslivet skall stödja förebyggande åtgärder angående miljömässiga utmaningar.

Princip 8: Näringslivet skall ta initiativ till att framhäva ett större miljöansvar.

Princip 9: Näringslivet skall uppmuntra utvecklingen och spridningen av miljövänlig teknologi.[60]

3.5 Global Reporting Initiative, GRI

GRI är, som nämnts i inledningen, ett initiativ som arbetar för utveckling, främjande och spridning av ett generellt accepterat ramverk för frivillig rapportering angående företag. Ramverket inkluderar, till skillnad från t.ex. US GAAP, tre dimensioner i redovisningen och således kallas sådana redovisningar ”triple-bottom-line-redovisningar”. De tre dimensionerna är ekonomi, miljö och det sociala.[61]

Initiativet startade 1997 av organisationen ”Coalition for Environmentally Responsible Economies”, CERES, och kan sägas vara ett mångintressentinitiativ. Med det menas att representanter för många olika intressegrupper medverkar inom initiativet.

GRI:s vision är att göra hållbarhetsrapportering lika rutinmässig och trovärdig som vanlig finansiell rapportering när det gäller jämförbarhet och verifierbarhet. GRI menar att detta skulle utgöra ett mätverktyg för företag, regeringar, NGO:s, investerare, arbetskraft och andra intressenter vad det gäller en organisations implementering av frivilliga initiativ och utveckling av nya praxis som stödjer en hållbar utveckling.[62]

3.6 EU och CSR

EU-kommissionen publicerade den artonde juli 2001 en rapport med titeln ”Grönbok-Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar”. Bokens syfte var att starta upp en debatt samt att försöka fastställa hur partnerskap för utarbetande av en europeisk ram av företagens sociala ansvar kan inrättas. I boken definieras CSR som:

> ”ett begrepp som innebär att företagen på frivillig grund integrerar sociala och miljömässiga hänsyn i sin verksamhet och i sin samverkan med intressenterna.”

Boken menar att företagen i världen har blivit alltmer medvetna om att ett ansvarsfullt tänkande och agerande leder till stabilare resultat. Genom att hantera förändringar på ett

[60] http://www.unglobalcompact.org/content/AboutTheGC/TheNinePrinciples 2002-12-04
[61] http://globalreporting.org/AboutGRI/FAQ.htm 2002-12-04
[62] http://globalreporting.org/AboutGRI/Overview.htm 2002-12-04

ansvarsfullt sätt och göra avvägningar mellan olika intressenters krav och behov skall detta uppnås. Om företagen lyckas med detta får det även positiva effekter på det makroekonomiska planet inom EU. Genom att företagen implementerar CSR-synsättet i sin verksamhet hoppas kommissionen att det kan hjälpa EU att uppnå sitt strategiska mål som fastställdes vid Europeiska rådets möte i Lissabon i mars 2000. Det strategiska målet är att EU skall bli:

> ”världens mest konkurrenskraftiga och dynamiska kunskapsbaserade ekonomi, med möjlighet till hållbar ekonomisk tillväxt med fler och bättre arbetstillfällen och en högre grad av social sammanhållning.”[63]

3.6.1 Synpunkter på grönboken

Omkring 250 svar med synpunkter angående grönboken inkom till kommissionen. Nedan kommer vi att kort redogöra för några synpunkter som de olika intressentgrupperna hade.

Företagen menar att CSR bör vara frivilligt, men också att innehållet i CSR bör bestämmas på en global nivå. Regleringar anses av denna intressegrupp vara kontraproduktiva genom att de hämmar kreativitet och innovation.

Fackliga och andra civila organisationer bedömer inte att frivillighet är tillräckligt utan förespråkar istället ett regelverk med ministandarder. En oro för att företagen ensidigt kommer att utveckla, genomföra och utvärdera CSR finns. Organisationerna efterlyser effektiva mekanismer som kan fastställa ansvarsfördelningen för företagen när det gäller sociala och ekologiska konsekvenser.

Investerare lyfter fram behovet av ökad öppenhet och insyn när det gäller praxis hos företagen, värderingsorganisationernas metoder samt etiska investeringsfonder.

Konsumentorganisationerna betonar även de ett behov av ökad öppenhet. De vill att konsumentvägledningar skall ge en tillförlitlig och fullständig information om de etiska, sociala och miljömässiga förhållanden som råder vid produktion.

EU-rådet säger att en europeisk strategi inom CSR-området skulle kompletera de åtgärder som idag bedrivs på nationell och lokal nivå. Rådet betonar även att utvecklingen av CSR kommer att bidra till en ökad konkurrenskraft för företagen, oavsett storlek och bransch.

Europaparlamentet föreslår att CSR integreras inom alla områden där EU har befogenheter att vidta åtgärder samt att ett forum för företagens sociala ansvar inrättas. Parlamentet vill att s.k. ”triple-bottom-line-redovisning” införs inom EU. Detta för att se till att även företagens redovisning inkluderar sociala och miljömässiga resultat och att de mänskliga rättigheterna beaktas.

[63] *Meddelande från kommissionen om företagens sociala ansvar – näringslivets bidrag till en långsiktig stabil utveckling*, 3

Sammanfattningsvis kan sägas att alla som yttrat sig om grönboken har uttalat sig positivt, samt ansett att en öppen och bred debatt angående CSR skulle vara givande.[64]

3.6.2 EU:s mål med CSR

För att öka medvetenheten om, och för att beslut skall tas, angående sociala och miljömässiga standarder menar EU att regeringar, internationella organisationer och det civila samhället måste agera mer än vad de gör idag.[65] EU vill självt bidra till detta, främst genom att införa de internationella dimensionerna i debatten. EU har genom sina unika avtal med länder världen över, där bl.a. mänskliga rättigheter ingår som en del i avtalen, en särställning bland världens ekonomiska hegemonier. Speciellt viktigt för EU är att främja debatten angående CSR i utvecklingsländer där ofta begreppet betraktas med misstänksamhet. Många utvecklingsländer menar att EU, genom CSR-debatten, bedriver en form av protektionism och på så sätt bromsar upp investeringsflödena i dessa länder.[66]

För att lyckas med sin intention att föra in CSR på den internationella arenan vill EU ta ledningen när det gäller att främja företagens ansvarstagande i globala forum såsom OECD och världskonferensen för hållbar utveckling. Man vill också arbeta direkt med multinationella företag och uppmuntra dem att respektera mänskliga rättigheter och etablerade internationella konventioner, speciellt i länder som inte har uppnått goda resultat inom detta område. Genom att ge företagen offentligt stöd delas ansvaret upp på alla regeringar inom unionen.[67]

Kommissionen menar att ett socialt ansvarstagande bör vara frivilligt för företagen men att myndigheterna inom medlemsländerna bör föra en politik som främjar ett sådant agerande. Den ökande globaliseringen kan medföra negativa konsekvenser om den tillåts utvecklas fritt, men genom rätt politik kan globaliseringen istället utvecklas positivt. Således har unionen utvecklat ett antal principer som den vill grunda sina insatser på:

- Erkännande av att företagen tar ett socialt ansvar på frivilliga grunder.
- Behovet av trovärdighet och öppenhet i fråga om metoder för socialt ansvarstagande.
- Inriktning på verksamhetsslag där EU-åtgärder kan skapa mervärde.
- En balanserad och heltäckande strategi för CSR där ekonomiska, sociala, miljörelaterade och konsumentfrågor inbegripes.
- Hänsyn till de små och medelstora företagens behov och särdrag.
- Stöd och förenlighet till gällande internationella avtal och instrument.

[64] *Meddelande från kommissionen om företagens sociala ansvar – näringslivets bidrag till en långsiktig stabil utveckling*, 4ff
[65] Ibid, 7ff
[66] Ibid, 24ff
[67] Ibid, 25

Med grund i de ovanstående principerna avser kommissionen att inrikta sin strategi på ett antal områden. Bland annat vill man öka kunskapen om de positiva effekterna för både näringsliv och samhälle när företagen tar ett socialt ansvar och främja en ökning avseende ledningskompetens inom CSR.[68]

3.6.3 EU och etiska investeringar

Eftersom vi i denna uppsats speciellt fokuserar på intressentgruppen investerare kommer vi i detta avsnitt att kort sammanfatta kommissionens syn på etiska investeringar.

Inom detta område menar EU att en stor tillväxtmarknad finns, och Europeiska rådet betonar behovet av ett europeiskt marknadsindex som identifierar de företag som har de bästa sociala och miljömässiga resultaten. För att säkerställa indexets kvalitet bör förfaranden för extern revision och intern kvalitetssäkring utarbetas.[69] Kommissionen betonar också att värderingsorganisationerna utarbetar kriterier och indikatorer för att kartlägga de CSR-faktorer som påverkar företagens resultat och konkurrens. Redan idag finns det i många medlemsländer lagbestämmelser som föreskriver att pensionsfonderna måste uppge hur de uppmärksammar CSR-faktorer vid investeringsbeslut. Detta innebär inte att pensionsfonderna måste införa etiska regler men öppenheten i frågan ökar. Om de stora pensionsfonderna kräver mer information av företagen de investerar i, kommer detta leda till att företagen inser att deras informationsekonomi skulle förbättras menar kommissionen.[70]

3.7 ILO

I detta avsnitt kommer vi kort att beskriva International Labour Organization, ILO. Anledningen till det är att många av fondbolagen och EU hänvisar till ILO:s konventioner.

3.7.1 ILO

ILO är ett FN-organ som verkar för sociala rättvisor och internationellt erkända rättigheter angående mänskliga rättigheter och arbete. Organet bildades av Nationernas Förbund 1919 och är det enda som fortfarande finns kvar idag av Versaillesfördraget. ILO utarbetar internationella minimistandarder angående arbetsrättigheter och följande åtta konventioner har identifierats som de grundläggande inom området:

1. Organisationsfrihet.
2. Rätten att organisera sig och sluta kollektivavtal.
3. Avskaffande av tvångsarbete. (1930)
4. Avskaffande av tvångsarbete. (1957)

[68] *Meddelande från kommissionen om företagens sociala ansvar – näringslivets bidrag till en långsiktig stabil utveckling*, 8ff
[69] *Grönbok – Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar*, 20ff
[70] *Meddelande från kommissionen om företagens sociala ansvar – näringslivets bidrag till en långsiktig stabil utveckling*, 18

5. Jämlikhet angående anställning och arbetsuppgifter.
6. Lika lön för lika arbete.
7. Eliminering av barnarbetskraft.
8. Konventionen om de värsta formerna av barnarbete.[71]

3.8 Fondbolag och etiska investeringar

Det finns, som nämnts i 3.3, många intressenter till ett företag. En som ofta glöms bort i den allmänna CSR-debatten är investerare. Denna uppsats behandlar just CSR-information ur ett investerarperspektiv och i detta avsnitt kommer vi att kortfattat gå igenom det som kallas Socially Responsible Investing, SRI.[72].

Fenomenet att använda finansmarknader för att kanalisera till, eller hålla borta sina besparingar från vissa ändamål kan spåras ända tillbaka till biblisk tid. Det moderna fenomenet kan härledas till 1920-talet då olika religiösa sammanslutningar i USA undvek att äga aktier i företag vars verksamhet de bedömde som ”syndig”. Exempel på sådana verksamheter var företag som verkade inom tobak- alkohol- och hasardspelsbranschen.[73] Under 1960-talet var det många investerare som vägrade att skjuta in riskkapital i försvarsindustrin p.g.a. det pågående Vietnamkriget. Motsvarande engagemang fanns mot företag som hade verksamhet i apartheidregimens Sydafrika på 1980-talet.[74]

Denna utveckling har många olika förklaringar men den kanske främsta är det ökande välståndet, utbildningsnivån och den mediala fokuseringen på internationella konflikter som följde i spåren av andra världskriget. Ett större samhälligt medvetande, med diskussioner angående demokratiska rättigheter, jämlikhet för kvinnor och ifrågasättande av investeringar i vissa branscher och länder, växte fram. Samtidigt har ett skifte från ett individuellt ägande till ett mer institutionellt ägande skett. Industrin ägs med andra ord inte längre av förmögna personer utan istället av institutioner såsom pensionsfonder och försäkringsbolag.[75] Dessutom finns numera en hel kår av mäklare, rådgivare och analytiker som hjälper människor med att utvärdera sina investeringar ur ett socialt perspektiv vilket självklart gör sådana överväganden lättare för allmänheten.[76] Avregleringen av finansmarknaderna i Europa under 1980-talet fick följden att nya finansiella instrument skapades och idag äger ca 77 procent av Sveriges befolkning över 18 år aktier i någon form. Vad det gäller socialt ansvarsfullt fondsparande ligger dock Sverige långt efter andra länder. I USA är var åttonde dollar av det totala investerade kapitalet investerad i en SRI-fond,[77] medan endast var tjugonde krona i Sverige är investerad på motsvarande sätt.[78]

---

[71] www.ilo.org 2002-12-17
[72] Skillius, Å. *Etiska Fonder- kategorier, metoder och finansiell utveckling*, 4
[73] Ibid
[74] Carrol, A. & Buchholtz, A. 55
[75] Skillius, Å. *Etiska Fonder- kategorier, metoder och finansiell utveckling,* 4
[76] Carrol, A. & Buchholtz, A. 56
[77] Skillius, Å. *Etiska Fonder- kategorier, metoder och finansiell utveckling,* 5
[78] Skillius Å. *Etiska fonder, tredje kvartalet 2002*, 2

3.8.1 Screening

Ryggraden inom SRI är begreppet screening. Investerare som vill satsa sina pengar i socialt ansvarsfulla företag måste antingen bestämma vilka företag de vill exkludera, s.k. negativ screening, eller vilka företag de vill inkludera, s.k. positiv screening.[79]

Med andra ord innebär negativ screening att investeraren undviker företag som ägnar sig åt verksamhet vilken uppfattas misshaglig. De vanligaste negativa kriterierna är tobak, alkohol, hasardspel, vapen och miljö men även djurrätt, preventivmedel och brott mot mänskliga rättigheter förekommer.

Vid positiv screening görs ett omvänt urval vilket innebär att investeraren aktivt investerar i företag som uppfyller vissa kriterier. Det kan gälla allt från specificerade uppförandekoder till kvotering av minoriteter i ledningen. [80] Den positiva screeningen är oftast mycket svårare att genomföra eftersom investeraren måste ta beslut och göra bedömningar om exakt vad denne anser vara en acceptabel socialt ansvarstagande nivå.[81]

En annan form av screening är det aktiva ägarskapet. Kapitalförvaltare startar helt enkelt en dialog med företaget och försöker påverka detta i önskvärd riktning. Denna form av screening har utsatts för kritik eftersom det kan ses som ett sätt att slippa minska sin investerbara värld, men anhängare till det aktiva ägarskapet menar att ett större inflytande utövas på företagen på detta sätt. I vanliga fall får sällan företagen veta skälen till att en investerare valt bort just dem och detta undviks vid aktivt ägarskap.[82]

3.8.2 Problem med screening

Bedömningen om ett företag klarar de uppställda kriterierna kan utföras med olika djup. Allt från skrivbordsgenomgångar till faktiska analyser av jorden på ett företags mark förekommer och det kan uppkomma en rad svårigheter med denna process. I det här avsnittet kommer vi att kort räkna upp och förklara några av dessa svårigheter.

Gränsdragning kan vara ett problem. Investeraren måste ta i beaktande vad som skall räknas in i företagets verksamhet. Skall underleverantörer och delägda dotterbolag ingå? Ett dilemma kan vara om ett företag ”outsourcat” hela sin produktion, innebär det då att företaget är etiskt oangripbart?[83]

Miljöskadlig verksamhet är ett annat problem. All industriell verksamhet påverkar miljön på ett eller annat sätt. Definitionsmässigt brukar skadlig verksamhet räknas som verksamhet vilken påverkar och förändrar de yttre förutsättningarna snabbare än vad de levande

[79] Carrol, A. & Buchholtz, A. 56
[80] Skillius, Å. *Etiska Fonder- kategorier, metoder och finansiell utveckling,* 7
[81] Carrol, A. & Buchholtz, A. 56
[82] Skillius, Å. *Etiska Fonder- kategorier, metoder och finansiell utveckling,* 8
[83] Ibid

organismerna kan anpassa sig till. När en betraktare ser på en produkts produktcykel, från råvara till butik, kan oftast en stor och omfattande miljöpåverkan skönjas i början av produktionsledet. Exempel på sådan verksamhet är gruvdrift och energiproduktion. Högre upp i produktionsledet är oftast miljöpåverkan betydligt mindre uppenbar. Följden av detta resonemang blir att det inte är möjligt att undvika miljöförstörande företag, utan investerare försöker istället bedöma vilka företag som är bäst inom respektive bransch.[84]

Att utröna vilka företag som är bäst i sin bransch leder oss in på nästa problemområde, *jämförelser*. Det som räknas in i en och samma bransch kan vara en mycket heterogen grupp där företag med vitt skiljda verksamheter slås samman och således blir arbetet med att analysera vilka som verkligen är bäst i branschen mycket svårt.[85]

Vid diskussioner angående investeringar och socialt ansvar nämns ofta fondförvaltarens s.k. ursprungliga ansvar. Med detta menas att förvaltaren skall maximera vinsten för andelsägarna och traditionellt sett anses detta endast kunna uppnås genom diversifiering på industrisektorer och regioner. Screenade företag kan sägas stå i kontrast emot förvaltningsansvaret genom att förvaltaren inte enbart tar hänsyn till vinstmaximering. Således finns en konflikt mellan det *aktiva ägandet* och *den finansiella kulturen*.[86]

Ytterligare ett problem för en SRI-investerare är *tillgången på information*. Etiska frågor är av naturen känsliga och en ovillighet att informera om dessa finns i företagen. I västvärlden är dock problemet mindre eftersom informationsbyråer tillhandahåller miljö- och etikprofiler över stora företag, men för verksamhet i övriga länder är bristen på information oftast väldigt stor. Informationsbyråerna samarbetar därför med olika gräsrotsorganisationer för mänskliga rättigheter eller miljö och hoppas på så sätt att dessa skall kunna upptäcka och larma om skandaler i utvecklingsländer. Ett annat sätt att insamla CSR-information från företag är enkäter och frågeformulär. 1990-talet innebar att strömmen av frågeformulär till företagen ökade lavinartat, vilket medfört att många företag p.g.a. resursbrist nödgas avstå från att besvara många av enkäterna.[87]

3.9 Faktorer som påverkar CSR

Frågor kring företagens sociala ansvar, CSR, ligger i tiden. Hård press ställs på företagen från konsument- och solidaritetsrörelser att agera etiskt.[88] En orsak som har särskild betydelse för företagens beteende är när NGO:s ger kritik och går till attack mot händelseutvecklingen på t.ex. miljöfronten i världen, så kallad alarmism. Här anklagas företagen för att på miljöns och livskvalitetens bekostnad nå ekonomiska framgångar. Genom detta ifrågasätts de mål

[84] Skillius, Å. *Etiska Fonder- kategorier, metoder och finansiell utveckling,* 9
[85] Ibid
[86] Ibid
[87] Ibid, 10
[88] Sköld, M. ”Företag lovar ta socialt ansvar”, *Göteborgs Posten*, 2002-11-25

företagen strävar efter att uppnå. Detta påverkar givetvis företagens beteende vilket leder till att de måste omvärdera sina mål och grunda dem utifrån en miljömässig hållbar utveckling.[89]

Företagande i stort har blivit enhetligare världen över. De flesta företag drivs enligt liknande metoder, medan de sociala och etiska frågorna fortfarande är lokalt betingade. Här ser man tydliga kulturella skillnader. Vad som anses vara rätt eller fel varierar mellan olika kulturer. Sådana kulturella skillnader påverkar människors inställning i dessa frågor och vi kan därför inte ta för givet att vår uppfattning delas av alla.[90]Enligt advokat Claes Cronstedt från Baker & Mc Kenzie måste internationella företag ta sitt ansvar och skaffa sig en tydlig bild av situationen före de etablerar sig i ett land. Det kan annars lätt leda till missförstånd och i värsta fall kan det gå så långt som till att företaget blir stämt.[91] Swed Watch är ett granskningsorgan som startats för att kontrollera svenska företags förehavanden i utlandet. Globalt ansvar är ett politiskt initiativ som startades för att få svenska företag att ansluta sig till OECD:s riktlinjer för multinationella företag.[92]

Staters rättigheter och skyldigheter i CSR-frågor regleras genom t.ex. ILO, OECD och FN. Dessa dokument är sällan rättsligt bindande. För företag saknas motsvarande regelverk, men i ovanstående skyldigheter ingår att se till att näringslivet uppfyller riktlinjernas krav. David Retrasek, forskningschef på Internationell Council of Human Rights, hävdar att det finns ett stort behov av internationell lagstiftning på området som skulle komplettera det frivilliga. En lag ger frågorna legitimitet. Simon Zadek, VD för Institut for Social and ethical responsibility, är av en annan åsikt. Han tror inte på fler regler utan menar att det gäller att få gehör för det regelverk som redan finns.[93]

Ett flertal företag såsom H&M, Shell, Nike och IKEA har utarbetat olika typer av uppförandekoder gällande t.ex. barnarbete, arbetsmiljö och lönevillkor. Dessa koder skall också gälla för företagens underleverantörer. Utöver företagens egna åtgärder kan t.ex. ökade listningskrav från aktiebörsen skapa incitament till förändringar hos företag då de har allt för mycket att förlora på ett nedsolkat varumärke.[94]

3.10 Argument emot och för CSR

Att maximera vinsten för ägarna är den traditionella syn som finns på det ansvar en företagsledning skall ha. Detta enligt den monetäristiska skolan vilken Milton Friedman är främste förespråkare för. Enligt denna skola är företagens plikt att vinstmaximera, inte att engagera sig i sociala frågor. Detta skall istället lämnas till de fria marknadsmekanismerna att lösa och klarar de inte det faller ansvaret tillbaka på staten.[95]

[89] Hendersson, D. *Missriktad välvilja*, (Stockholm: Elanders Gotab, 2002) 107 ff
[90] Boatright, J. 431 ff
[91] Sköld, M. ” Stämningar hotar svenska bolag ”, *Göteborgs Posten*, 2002-11-25
[92] Sköld, M. ”Företag lovar ta socialt ansvar”, *Göteborgs Posten*, 2002-11-25
[93] Björling, S. ” Socialt ansvar – ny affärsmodell”, *Dagens Nyheter*, 2002-11-24
[94] Ibid
[95] Carrol, A. & Buchholtz, A. 39ff

3.10.1 Argument mot CSR

Många menar att företagen inte är utrustade för att hantera sociala problem, att de inte har den nödvändiga expertis som behövs för att ta beslut i sådana frågor. Argumentet kan tyckas något förlegat i dagens moderna samhälle.

Den nya synen på företagande innebär en hel del merarbete för företagen. Resurser som inte är relaterade till företagets huvudverksamhet används och huvudsyftet kan på så sätt hamna i skymundan.[96] Företagen får andra målsättningar och ansvarsområden än tidigare. Ett mer komplicerat redovisnings- och rapportsystem måste tillämpas, vilket kräver expertkunskaper som kanske inte tidigare fanns i företaget.[97] Ett annat argument som används i kritiken mot CSR är att företagen redan har tillräckligt med makt gällande omvärlden, ekonomi och teknik, så varför ge företagen ytterligare makt genom att bjuda in dem i det kontinuerliga samhällsbyggandet. Konsekvenserna av att tillämpa CSR blir automatiskt att kostnaderna för företagen ökar, vilket i sin tur leder till ökade produktkostnader för konsumenterna. Detta får negativa konsekvenser för företaget gällande konkurrensen på den internationella marknaden. Kostnadsökningarna minskar också vinsten på både kort och lång sikt, vilket strider mot ägarnas intresse.[98] Ett företag som anammat CSR-synsättet kan få problem med minskad lönsamhet, då man t.ex. väljer bort vissa samarbetspartners och investeringar som skulle varit lönsamma för företaget, men som nu anses vara etiskt oacceptabla.[99]

3.10.2 Argument för CSR

Ser vi istället på de argument som talar för att företagen skall agera utifrån ett CSR-perspektiv kan vi börja med att konstatera att många av dagens sociala problem har skapats av företag. Det borde därför vara självklart att företagen är med och tar sitt ansvar för problem de själva medverkat till. Tar inte företagen sitt sociala ansvar kan det innebära ett hot mot företagens överlevnad på lång sikt. En ökad lyhördhet för allmänhetens krav och förväntningar är en förutsättning för att företagen skall kunna överleva i sin nuvarande form menar förespråkarna.[100] I vissa företag anses de anställdas åsikter vara av största vikt. Henderson har i sin bok tagit exemplet Shell, där den verkställande direktören i ett uttalande menar att det är två huvudfaktorer som driver utvecklingen framåt i ett företag. Den ena är de utomståendes förväntningar, ”vad världen förväntar sig av företag”, och den andra faktorn är interna förväntningar, ”de åsikter som personer inom företaget har”.[101]

[96] Carrol, A. & Buchholtz, A. 24
[97] Hendersson, D. 72
[98] Carrol, A. & Buchholtz, A. 39
[99] Hendersson, D. 75ff
[100] Carrol, A. & Buchholtz, A. 40
[101] Henderson, D. 80ff

Enligt Keith Davis, en debattör på området, finns det två argument för det ansvarsfulla företagandet:

- Låt företagen försöka.
- Företagen har resurserna

Davis anser att företagen borde få en chans att försöka lösa sociala problem eftersom så många försökt tidigare men misslyckats. Företagen har stora resurser med bland annat kapital, och då många av problemen härrör från företagen , finns endast den specialexpertis som kan lösa dessa här. Sådana sociala problem innefattas i det som i fyrpartsdefinitionen av CSR kallas ”Etiska ansvar”. Exempel på sådana är, förhållandena mellan arbetsgivare och anställd, diskrimineringsfrågor och arbetsmiljö.[102]

Ett annat argument som talar för att företagen skall implementera ett CSR-perspektiv är att det är bättre att förekomma än att förekommas. Det blir både mera praktiskt och mindre kostsamt att förebygga sociala problem än att försöka lösa dem när de väl har uppstått. Ett av de största argumenten för att företag skall tillämpa CSR är som tidigare nämnts de förväntningar allmänheten har på företagen. Detta kommer i förlängningen att spegla av sig i företagens resultat. Positivt eller negativt beroende av hur företagen agerar. En majoritet av allmänheten anser i motsats till Milton Friedman att företagen inte enbart skall fokusera på lönsamhet för ägarna. Företag skall även ha ansvar för sina anställda och för samhället även om det innebär att en del av lönsamheten får offras.[103]

[102] Carrol, A. & Buchholtz, A. 41
[103] Ibid

4. Empiri

I det empiriska kapitlet kommer en presentation av vår interna checklista göras, och utifrån denna listas tre huvudpunkter Mänskliga rättigheter, Miljö samt Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi, kommer de nedanstående fem bolagens årsredovisningar att granskas. Detta blir vår utgångspunkt för analysen och slutsatserna senare i arbetet.

4.1 Checklista

I detta avsnitt kommer vi att presentera den lista vi sammanställt utifrån de utvalda fondbolagens, KPA, Robur, Banco, sjunde AP-fonden, Humanix och Carlsson TCO, etiska riktlinjer för investeringar. Hur sammanställningen gått till framgår i avsnitt 2.1.2. Gemensamt för alla tre huvudpunkterna gäller om information redovisas, angående det förhållningssätt företagen har i dessa frågor gentemot underleverantörer.

4.1.1 Mänskliga rättigheter

Under denna punkt återfinns en stor samstämmighet mellan bolagen. Alla bolag utan Robur ställer krav på att ILO-konventionerna och FN-konventionerna om mänskliga rättigheter skall följas av företagen. Carlsson TCO gör ett undantag från ILO-konventionerna genom att ta bort de två som behandlar diskriminering. KPA ställer dessutom kravet att OECD:s riktlinjer för multinationella företag skall följas. Således blir underpunkterna här:

- Information om ILO-konventionerna
- Information om FN-konventionerna

4.1.2 Miljö

Inom detta område är spridningen i investerargruppen något större. Robur har inte några krav alls angående miljö. Carlsson TCO har bara en riktlinje om att de skall försöka investera i företag som är bäst i sin bransch med avseende på miljö. Av de övriga har KPA och Humanix de mest detaljerade riktlinjerna medan Bancos och sjunde AP-fondens riktlinjer är av mer generell karaktär. De områden vi definierat är:

- Information om företagets miljöarbete
- Information om internationella miljökonventioner
- Information om företaget är iblandad i speciell verksamhet som innebär betydande miljörisker såsom omfattande klimatpåverkan och exploatering av ändliga naturresurser.

4.1.3 Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi

Gällade dessa restriktioner har alla fondbolagen sådana utom sjunde AP-fonden. Sinsemellan skiljer sig dock restriktionerna något åt. Carlsson TCO har restriktioner angående tobak, alkohol och pornografi. Banco har detsamma med tillägget vapen. Humanix restriktioner består av tobak alkohol och vapen, medan KPA och Robur har tobak, alkohol, vapen och hasardspel. Robur, Banco, KPA och Humanix tillåter vissa intäkter av ovanstående produkter men har alla gränser för hur stor del av omsättningen dessa får vara. De områden vi identifierat är:

- Information angående produktion och försäljning av ovanstående produkter.
- Om produktion och/eller försäljning förekommer, information om hur stor del av omsättningen detta utgör.

4.2 Kooperativa Förbundet, KF

KF har en översiktlig sammanfattning i början av årsredovisningen där både miljö och sociala frågor är beskrivna. Inne i redovisningen presenteras de miljö- och etikmål KF har. För att uppnå dessa mål har företaget utarbetat ett antal fokusområden vilka också utgör KF:s strategier. Genomgående är CSR-infomationen integrerad i redovisningen och inte uppdelad på speciella kapitel eller avsnitt.

Gällande punkten *Mänskliga rättigheter* redovisar KF information om både ILO- och FN-konventionerna, men endast när det gäller KF Media. Ingen information angående krav på mänskliga rättigheter hos underleverantörer lämnas.

Vad det gäller information om *Miljö* har KF en omfattande information. Företagets miljöarbete beskrivs utförligt inom alla delar av organisationen. KF redovisar också information om de verksamheter de är inblandade i med särskilda miljörisker såsom övergödning, gifter och koldioxidutsläpp. Information om hur KF behandlar underleverantörer finns. Däremot återfinns ingen information om hur KF ställer sig till gällande internationella miljööverenskommelser i redovisningen, men de säger i en av målsättningarna att de agerar för ett ökat internationellt samarbete inom området.

KF redovisar ingen information gällande punkten *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi.*

4.3 Electrolux

Electrolux årsredovisning är den mest klassiska av de fem företagens. Den CSR-information som redovisas består enbart av miljöinformation vilken presenteras i ett särskilt avsnitt. Bolaget har valt att redovisa hela sin miljöpolicy och miljöpåverkan för olika produkter

beskrivs. Ett omfattande nyckeltalsystem återfinns också i årsredovisningen och för en produkt har bolaget presenterat en livscykelkostnad.

Som nämns ovan har inte Electrolux redovisat någon information angående *Mänskliga rättigheter*.

Informationen Electrolux redovisar angående *Miljö* är däremot relativt omfattande. Information om koncernens miljöarbete beskrivs genomgående i organisationen. Bolaget informerar också om de verksamheter där särskilda betydande miljörisker återfinns. Bolaget beskriver bl.a. vilka kemikalier som används i produktionen och vilken miljöpåverkan koncernens produkter har. Electrolux uppmanar underleverantörer att följa bolagets miljöpolicy. Den information som redovisas angående internationella miljökonventioner består av Montreal-protokollet där det beslutades att ozonnedbrytande ämnen skall fasas ur produktionen.

Företaget lämnar ingen information angående *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi*, eller om ägande i företag involverade i sådan verksamhet finns.

4.4 Scandinavian Airline System, SAS

SAS har tidigare år lämnat en separat redovisning angående miljö, men informationen är i och med 2001 integrerad i den ordinarie årsredovisningen. Miljöinformationen är dock avgränsad till ett särskilt avsnitt även om viss information även lämnas i övriga avsnitt. Den information som SAS lämnar består av nyckeltal, policys och åtgärdsprogram.

Gällande *Mänskliga rättigheter* redovisar inte SAS sin inställning till FN-konventionen om mänskliga rättigheter. Inte heller nämns ILO-konventionerna även om företaget betonar vikten av en god dialog med de större fackföreningsorganisationerna. Däremot beskriver företaget att man samarbetar med en rad internationella organisationer såsom Rädda Barnen. Ett antal ”sustainability policies” finns redovisade där SAS förklarar sin inställning till ”hållbar utveckling”. Företaget menar att man endast kan skapa en hållbar tillväxt för aktieägarna genom att ta hänsyn till både miljö och socialt ansvarstagande.

Informationen som lämnas angående *Miljö* är relativt omfattande och företagets miljöredovisning redovisas i ett sammandrag. Information om företagets miljöarbete lämnas och man beskriver även hur detta organiseras inom företaget. Vidare redovisar SAS att företaget till stor del följer GRI:s riktlinjer vad gäller redovisad miljöinformation. Företaget redovisar också under en särskild punkt i förvaltningsberättelsen att bolaget inte är inblandad i någon verksamhet med särskilda miljörisker. SAS nämner inte om de ställer krav på underleverantörer utan för istället i en allmän diskussion angående de krav som ställs på resebranschen.

SAS lämnar inte någon information angående *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi*. Någon information om ägarandelar i bolag med sådan verksamhet lämnas inte heller.

4.5 Scania

Scania har tidigare år haft en fristående miljöredovisning men denna information återfinns numera integrerad i den ordinarie årsredovisningen, även om CSR-informationen i stort sett är begränsad till speciella avsnitt. Scania har en omfattande kvantitativ miljöinformation i sin redovisning där t.ex. insatsfaktorer, emissioner och avfallsvolym redovisas i både absoluta och relativa tal. Definitioner angående olika miljöbegrepp lämnas och beräknade kostnader för t.ex. sanering redovisas.

Gällande *Mänskliga rättigheter* redovisar Scania sin inställning till FN-konventionen om mänskliga rättigheter. Däremot nämns inte ILO-konventionerna explicit, men bolaget beskriver ändå att de anställda har fackföreningsfrihet, rätt att sluta kollektivavtal och medbestämmanderätt enligt de nationella lagar som finns i de länder där produktion bedrivs. Under rubriken ”relationen med underleverantörer” redovisar Scania sin inställning. De menar att etik och sociala frågor väger lika tungt som kvalitet och miljö.

Scanias information angående *Miljö* är utförlig och bolaget redovisar hur miljöarbetet är organiserat och integrerat inom organisationen. Scania redovisar också verksamhet med särskilda miljörisker, och vilka krav företaget har på sina underleverantörer. Bolaget har t.ex. specificerat alla kemikalier och åtgången av dessa både i absoluta och relativa tal. Scania redovisar ej sin inställning till internationella miljökonventioner, men säger sig stödja ett internationellt regelverk inom området. Som nämns i stycket ovan är Scanias inställning att miljö har en lika central roll som sociala och kvalitativa aspekter.

Scania lämnar ej någon information angående *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi*. De lämnar inte heller någon information om de äger delar i bolag med sådan verksamhet.

4.6 Telia

Telias årsredovisning är annorlunda i jämförelse med de övriga företagens och är uppdelad på tre delar. I våra avgränsningar har vi beskrivit att vi endast kommer att se på ordinarie årsredovisningar och således finns här ett problem. Vi anser dock att dessa tre delar hör ihop i fallet Telia och således måste betraktas som en redovisning. Detta antagande styrks av att Telia uttalat ett syfte att dokumenten skall beskriva hela företagets verksamhet och att inget av dem skall värderas högre än något annat.

Telias redovisning av CSR-frågor är bred. Miljöfrågor och etiska/sociala förhållanden beskrivs. Information angående miljöcertifieringssystem, policies och utsläpp redovisas också.

Gällande *Mänskliga rättigheter* redovisar Telia att de arbetar aktivt med FN på området. Bl.a. återfinns representanter för företaget i en svensk referensgrupp med koppling till en internationell arbetsgrupp som har till uppgift att minska fattigdomen i världen. ILO-konventionerna nämns inte explicit men företaget redovisar sitt engagemang i bl.a. internationella organisationer som arbetar för barns rättigheter. Bolaget har även ett antal etiska riktlinjer men dessa redovisas ej i sin helhet. Däremot nämner bolaget att man tillsatt ett etiskt råd som har som uppgift att ta ställning till olika affärsetiska frågor.

Telia redovisar en relativt bred information angående *Miljö*. Bolagets miljöarbete är omfattande beskrivet med utvärderingar angående miljöpåverkan, miljökostnader, livscykelanalyser och emissioner. Telia redovisar också hur miljöarbetet organiseras inom företaget och under en särskild punkt redovisar Telia vilka olika klagomål som framförts under året mot företaget. I årsredovisningen återfinns ingen information till hur bolaget ställer sig till internationella miljökonventioner. Däremot beskriver Telia implicit att de inte är inblandade i någon verksamhet med särskilda miljörisker. Vad gäller underleverantörer redovisar Telia att bolaget måste bli bättre på att ställa krav, men även idag tar man hänsyn till etiska och miljömässiga frågor vid val av samarbetsparters.

Telia lämnar ej någon information angående *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi*, eller information gällande ägarandelar i bolag med sådan verksamhet.

5. Analys & slutsatser

I detta kapitel analyserar vi de uppgifter vi fått fram i empirin. För att kunna utvärdera glappet mellan önskad och redovisad information görs här en poängbedömning av årsredovisningarna hos företagen som revisionsfirman Deloitte & Touche benämner som ”bästa praxis”. Värderingen är baserad på checklistans olika punkter. Kapitlet avslutas sedan med en diskussion samt en presentation av de slutsatser vi kommit fram till med återknytning till vår problemformulering och vårt syfte. Förslag på fortsatt forskning ges också här.

5.1 Analys

Vid sökande efter lämpliga etiska investeringar vill investerarna ha svar på uppgifter gällande investeringsobjektens inställning till etiska frågor. Som vi nämnt i inledningen skulle det underlätta betydligt för investerarna om dessa uppgifter inkluderades i företagens årsredovisningar. På detta sätt slipper även företagen besvara tidskrävande enkäter och en högre informationsekonomi skulle uppnås. I analysen går vi igenom de olika företagen var för sig och jämför den information de uppger i sina årsredovisningar med den information som investerarna efterfrågar. Med hänsyn till hur väl överens företagens uppgivna information stämmer med den av investerarna efterfrågade, gör vi en poängbedömning av varje företag. Detta för att spegla det informationsglapp som finns mellan parterna. Utifrån denna analys har vi dragit de slutsatser som presenteras i slutet av kapitlet.

5.1.1 Kooperativa förbundet, KF

Det märks tydligt att KF prioriterar området då CSR-information genomsyrar hela årsredovisningen. Det beskrivs hur företaget utgår ifrån ett aktivt miljöarbete i hela organisationen. Av de företag vi undersökt är KF det företag som nått längst gällande integrering av CSR-information och hamnar närmast idealbilden av en ”triple-bottom-line-redovisning”. Genomgående ger KF:s årsredovisning dock ett något rörigt intryck. Den traditionella ekonomiska informationen blandas med CSR-information och någon riktig struktur tycks saknas. Det blir därför synnerligen svårt att finna den information investerarna i vårt fall efterfrågar.

Gällande punkten *Mänskliga rättigheter* ger vi KF 1,5 poäng av fyra möjliga. Motiveringen till detta är att KF trots att både FN- och ILO-konventionerna nämns, är detta endast gällande dotterbolaget KF-Media. Beträffande hur övriga delar i organisationen ställer sig gällande konventionerna ges ingen information. Vi anser därför att KF inte ger någon klar bild av var de står i frågorna vilket minskar poängen. Dessutom informerar inte KF nämnvärt om vilka krav som ställs på underleverantörer gällande mänskliga rättigheter.

Som tidigare nämnts genomsyras hela KF:s årsredovisning av miljöinformation Under punkten *Miljö* får därför KF en hög poäng. Trots det något ostrukturerade upplägget går den miljöinformation som investerarna eftersöker att i stort finna. Det enda vi saknar är hur företaget ställer sig till internationella miljööverenskommelser. Därav blir poängen tre av fyra.

Gällande punkten *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi* lämnas ingen information vilket kan tyckas något överraskande då KF innehar både tobak- och alkoholhaltiga varor i sitt sortiment. Därav noll poäng av två på denna punkt.

Sammantaget erhåller KF 4,5 poäng av tio möjliga vilket tyder på ett stort informationsgap mellan önskad och redovisad information.

5.1.2 Electrolux

Electrolux har valt att ta fram en klassiskt årsredovisning, med tydlig och lättöverskådlig struktur. Den CSR-information som finns är klart avgränsad. Påtagligt är att Electrolux valt att fokusera på miljöfrågor vilket är bra presenterat. Vi anser dock att det är mycket underlig att ett multinationellt företag som Electrolux inte nämner något om sitt förhållningssätt i frågorna om mänskliga rättigheter.

Eftersom Electrolux inte lämnar någon information om vilken inställning företaget har i frågor gällande *Mänskliga rättigheter* bli poängen under denna punkt noll av fyra möjliga

Electrolux information angående *Miljö* är däremot mycket omfattande. Här presenteras lättöverskådlig och explicit information om krav på leverantörer, inställning till internationella miljööverenskommelser, information om betydande miljörisker där företaget är inblandat och hur miljöarbetet är organiserat. Detta medför att Electrolux får högsta poäng gällande miljö, d.v.s. fyra poäng.

Inte heller Electrolux redovisar någon information angående *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi* vilket medför att även de erhåller noll av två poäng gällande denna punkt.

Sammanlagt får Electrolux således fyra poäng av tio möjliga och har därmed ett stort glapp att fylla innan önskad information sammanfaller med redovisad.

5.1.3 Scandinavian Airline Systems, SAS

Under många år har SAS miljöredovisning räknats som en av de mest framstående i Sverige. Från och med i år har SAS valt att ge ut en integrerad miljö- och årsredovisning där miljöinformationen är avgränsad och innehar ett eget avsnitt längst bak i årsredovisningen. Övrig CSR-information är dock inte alls lika utvecklad som miljöinformationen. Den är mer integrerad i den övriga informationen och återfinns på flera ställen i årsredovisningen. Genom

åren har fokus i SAS redovisning varit samspelet mellan miljö och ekonomi. En svaghet i årsredovisningen är emellertid, att då man delat in redovisningen i klara avsnitt gällande den ekonomiska redovisningen och miljöredovisningen förekommer i vissa avseenden upprepningar gällande information. Som exempel kan nämnas stycket miljöpåverkan.

SAS betonar att enda vägen till att skapa god tillväxt för aktieägarna är genom ett miljömässigt och socialt ansvarstagande som är fullt integrerat i affärsverksamheten. Varken FN- eller ILO-konventionerna nämns, utan mer vaga formuleringar som att ”ta hänsyn till socialt ansvarstagande” och att ha en ”god dialog” med fackföreningsorganisationerna används. Vi anser därför gällande punkten *Mänskliga rättigheter* att SAS i årsredovisningen är alldeles för otydliga i sin formulering. Läsaren får ingen klar bild av företagets ståndpunkt gällande dessa frågor, vilket medför att vi inte kan sätta en högre poäng än två av fyra möjliga.

Som tidigare nämnts ligger styrkan i SAS redovisning inom området *Miljö*. I årsredovisningen återfinns ett fylligt sammandrag av företagets miljöredovisning vilket ger ett gott översiktligt intryck. Saknaden av krav på underleverantörer gör emellertid att poängen sänks från fyra till tre.

SAS är ett bolag där både tobak- och alkoholförsäljning ingår i omsättningen. Det finns dock inte någon information angående detta i deras årsredovisning. Därför erhåller SAS poängen noll av två möjliga gällande punkten *försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi*.

För att tillgodose Investerarnas krav på information har SAS en del de behöver lägga till den idag redovisade informationen, då den sammanlagda poäng SAS kommer upp till är fem av tio möjliga.

5.1.4 Scania

Scania har tidigare år publicerat en fristående miljöredovisning men från och med 2001 har företaget valt en integrerad årsredovisning. Även om CSR-informationen är integrerad i den övriga redovisningen är årsredovisningen indelad i olika avsnitt, såsom Miljö och Scanias roll i samhället. Man kan i dessa avsnitt få en klar bild av företagets ställning gällande miljö och etikfrågor. Vi anser därför att av de företag vi undersökt är Scania det företag som har den mest strukturerade och lättöverskådliga årsredovisningen. Definitioner av begrepp samt ett omfattande och relevant nyckeltalssystem gör att en läsare som är ute efter CSR-information lätt kan finna denna och framför allt förstå informationen.

Under punkten *Mänskliga rättigheter* hamnar Scania så nära man kan komma en perfekt informationsredovisning enligt vår checklista. Företaget får dock en halv poäng i avdrag då inte FN- och ILO-konventionerna nämns explicit vilket medför att Scania får 3,5 poäng på denna punkt.

Gällande *Miljö* är Scanias information väl strukturerad. Ett integrerat miljöarbete genom hela organisationen beskrivs där företaget stödjer internationella överenskommelser. Scania beskriver även de krav som ställs på dess leverantörer. Bolaget har med alla de delar vi fått fram via checklistan under denna punkten och således får Scania full poäng, fyra poäng av fyra möjliga.

Inte heller Scania redovisar någon information angående *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi* vilket medför noll poäng av två möjliga.

Sammanlagt får Scania 7,5 poäng av tio möjliga. Detta är en hög poäng och visar på ett mindre glapp mellan önskad och redovisad information än hos övriga bolag.

5.1.5 Telia

Styrkan i Telias CSR-information är bredden på den information som presenteras. Tyngdpunkten ligger dock på miljön. Telia redovisar t.ex. som enda företag i undersökningen incidenter och klagomål företaget haft under året, vilket tyder på en hög grad av öppenhet. Telia nämner att de valt att kalla hela sin information om CSR-frågor för sitt ”etiska förhållningssätt”. Företaget säger att namnvalet beror på att de tror att just ordet etik känns rätt för Telias intressenter. Detta uttalande gör att vi ställer oss frågan hur seriös Telia verkligen är gällande ett ansvarsfullt företagande. Meningen med ett etiskt förhållningssätt kan väl knappast endast vara för syns skull?

Gällande *Mänskliga rättigheter* nämner Telia att de innehar etiska riktlinjer. Inget nämns dock angående FN- och ILO-konventionerna Inte heller hur företaget står gällande krav på underleverantörer. Avdragen för dessa brister gör att Telia får 2,5 poäng av fyra möjliga.

Angående *Miljö* redovisar Telia en bred och omfattande information. Bolaget presenterar informationen på ett tydligt och strukturerat sätt vilket gör den lättförstålig. Vi saknar emellertid informationen om hur företaget ställer sig till internationella miljööverenskommelser vilket gör att poängen inte kan bli högre än tre av fyra.

Angående *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi* har inte heller Telia redovisat någon information vilket medför noll poäng av två möjliga.

Telias sammanlagda poäng uppgår till 5,5 poäng av tio möjliga. Således finns en hel del ytterligare att önska innan den redovisade informationen sammanfaller med den önskade.

Poängtabell	KF	Electrolux	SAS	Scania	Telia
Mänskliga rättigheter	1,5	0	2	3,5	2,5
Miljö	3	4	3	4	3
Vapen, tobak…	0	0	0	0	0
Summa	**4,5**	**4**	**5**	**7,5**	**5,5**

Figur 5.1 Sammanställning av poängbedömning avseende redovisad information gentemot önskad information. Källa: Egen

5.2 Diskussion & slutsatser

I avsnittet kommer vi att föra en diskussion, med återknytning till vårt syfte och vår problemformulering. De slutsatser vi anser oss kunna dra från arbetet som helhet kommer också att föras fram.

I första delen av vår problemformulering ställer vi oss frågan vilken CSR-information företag skall inkludera i sin årsredovisning för att tillfredställa investerares önskemål. Frågan är mångfacetterad och självklart kan inte alla önskemål uppfyllas, eftersom kostnaden för redovisande företag då skulle vida överstiga nyttan med redovisningen. Teorin om informationsekonomi inom redovisningen tillåter helt enkelt inte en perfekt redovisning, men denna undersökning har visat, anser vi, att företagen inte alls behöver lägga till speciellt mycket information för att göra investeringsbeslut betydligt lättare vid etiska investeringar. Vid sammanställningen av vår interna checklista analyserade vi ett urval av de 19 fondbolag som i Sverige sysslar med etiska investeringar. Slående var att innehållet i dessa var relativt lika varandra. Tre huvudpunkter kunde tydligt urskönjas , se 4.1; Mänskliga rättigheter, Miljö samt Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi. Dessa punkter är således de som är viktigast för fondbolagen vilket gör att den första delen av vår problemformulering är relativt lätt att besvara. Vår empiri visar entydigt på att fondbolagen vill ha information om hur företagen ställer sig till FN-konventionerna om de mänskliga rättigheterna och om de ställer sig bakom ILO-konventionerna. Gällande miljösidan vill investerarna ha information angående hur företagen bedriver sitt miljöarbete, hur de ställer sig angående internationella miljööverenskommelser samt om företaget är inblandat i någon särskilt miljöfarlig verksamhet. De ovanstående punkterna kan sägas vara positiva kriterier, men de vanligaste kriterierna på marknaden är fortfarande de negativa. Vår analys har kommit fram till att dessa består av information om försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi. Detta är således den information företagen skall inkludera för att tillfredställa investerarnas önskemål. Således visar det sig, till skillnad från vad många CSR-kritiker hävdar, se 3.10.1, att informationen inte behöver innebära speciellt mycket merarbete för företagen. I alla fall om man ser till intressentgruppen investerare. Situationen blir otvivelaktigt mer komplex när andra intressentgrupper, se 3.3, tas med i beräkningen. Här kan kritiker verkligen ha fog för sina tvivel. Vi anser dock att investerare som grupp är så pass

viktig i dagens näringsliv att företagen, för att överleva, måste försöka gå denna grupp till mötes.

Den andra delen av vår problemformulering gick ut på att undersöka hur stort informationsglappet är mellan önskad och faktisk redovisad information. Vi anser oss inte kunna dra generella slutsatser hur mycket företagen i Sverige redovisar CSR-information, men genom att se på hur de fem företag Deloitte & Touche definierat som ”bästa praxis” i Sverige kan vi ändå komma fram till vissa konklusioner.

Tydligt är att information om *Försäljning och produktion av tobak, alkohol, vapen, hasardspel och pornografi* inte är något prioriterat område bland företagen. Inget av företagen i vår undersökning redovisar någon information om detta, inte heller om de äger andelar i företag som är inblandade i sådan verksamhet. Detta är emellertid kanske inte underligt då företagens verksamhet tas i beaktande. Enligt vår mening, är det endast KF och SAS som är direkt inblandad i sådan verksamhet via tobak och alkoholförsäljning, och således kan detta vara orsaken till att sådan information inte redovisas i vår undersökning. Dock är signalen tydlig anser vi, och detta medför ett problem för investerare. Vi har varit i kontakt med en rad olika fondbolag med etiska investeringar och det är tydligt att just inom detta område återfinns de flesta riktlinjerna. Många av fondbolagen har endast dessa negativa kriterier, se 3.8.1, bland restriktionerna. Detta får oss att dra slutsatsen att i denna punkt är informationsglappet totalt och fullständigt.

Situationen är annorlunda gällande information om *Miljö*. Här har alla bolagen en god korrelation med fondbolagens önskemål. Både Scania och Electrolux får med alla delar i sin årsredovisning och de övriga tre har bara missat någon punkt. Tydligt är att informationsglappet gällande miljö inte är speciellt stort, vilket emellertid inte är överraskande i sig anser vi. Miljöredovisningar har funnits i Sverige relativt länge och följaktligen har dessa hunnit utvecklas och mogna. Kunskap om vilken information olika intressenter efterfrågar finns i företagen och påtagligt är att detta område prioriteras. Att uppvisa ett gott miljöarbete måste snarare ses som en förutsättning för överlevnad idag än att det skulle ge några speciella konkurrensfördelar.

Den punkt där vårt resultat varierar mest är gällande *Mänskliga rättigheter*. Skalan går från Scania som i det närmaste uppfyller investerarnas önskemål till fullo, till Electrolux som inte lämnar någon information överhuvudtaget gällande detta. Den stora variationen gör det svårt att dra entydiga slutsatser. Området är nytt i Sverige och det märks tydligt. Ambitionen är väldigt olika mellan de undersökta företagen. Anmärkningsvärt är dock att Telia och KF som synes ha den högsta ambitionen gällande en fullständig ”triple-bottom-line-redovisning” får så pass låga poäng som 2,5 respektive 1,5. Uppenbarligen har, ambitionen till trots, dessa två företag misslyckats med gå intressentgruppen investerare till mötes. Det enda företag som lämnar fullgod information gällande denna punkt är Scania, vilket får oss att dra slutsatsen att glappet mellan investerarnas önskemål och redovisad information är relativt stort. Detta anser vi vara något överraskande. Alla företagen vi undersökt är förhållandevis stora och de flesta

av dem verkar på den globala marknaden. Detta borde ge företagen incitament att tillskriva denna fråga betydligt större utrymme, men uppenbarligen är inte situationen sådan. Vi anser dock att denna fråga ytterligare kommer att aktualiseras och således integreras och utarbetas på samma sätt som skett inom miljöområdet de senaste tio-femton åren.

Om vi sedan ser till det sammanlagda informationsglappet och räknar ut ett medelvärde på detta upptäcker man att idag ligger önskemål från investerare och faktiskt redovisad information långt från varandra. Medelvärdet bli 5,3, vilket med andra ord innebär att 53 procent av den information investerarna efterfrågar redovisas. Dessutom måste man ta i beaktande att företagen vi undersökt är de som anses ha de bästa årsredovisningarna med avseende på CSR-information i Sverige, vilket får oss att ställa frågan om hur det ligger till hos övriga företag. Om vi antar att Deloitte & Touche´s bedömning är korrekt innebär detta att övriga företag i Sverige har en ännu lägre korrelation mellan investerarnas önskemål och redovisad information. Vår uppfattning är således att situationen för etiska investeringar i Sverige inte är god. De fondbolag som har denna verksamhet har ingen lätt uppgift att utifrån olika företags årsredovisningar kunna utröna om en investering är i linje med bolagets etiska förhållningsregler eller ej. Detta medför att marknaden för s.k. screeningföretag även fortsättningsvis kommer att vara omfattande och företagen kommer således även i framtiden nödgas att besvara en rad frågeformulär. Vi anser dock att denna resurskrävande verksamhet relativt lätt kan avhjälpas genom att företagen inkluderar den information vi fått fram i vår checklista. Informationen är inte speciellt omfattande och något stort merarbete ser vi inte behövas. Incitamentet kostnadseffektivisering finns och på sikt bedömer vi att en sådan integrering kommer att ske, med medföljande förbättring av informationsekonomin. Ser man dessutom till den samhällsekonomiska nyttan innebär ett införande av denna information att även fondbolagen effektiviserar sin verksamhet och resursslöseriet minskar.

Med utgångspunkt i ovanstående diskussion och slutsatser anser vi oss besvarat vår forskningsfråga och uppfyllt syftet med uppsatsen.

5.2.1 Slutdiskussion

Avslutningsvis anser vi att det är klart att området kring företagens etiska ansvarstagande kommer att få en allt större betydelse inom affärsvärlden. Den ökande globaliseringen tillsammans med informationssamhället utbyggnad medför att företegen inte längre kan agera som de tidigare gjort. Bolagen får förmodligen vänja sig vid att kritiskt bli granskade av olika intressentgrupperingar. Tillsammans med en ökad varumärkesfokusering ökar riskerna för företagen om de inte handlar på ett etiskt försvarbart sätt. Skador på varumärken kan bli oreparabla. Något som dock är intressant anser vi, är att trots områdets ökande betydelse ger de etiska riktlinjer vi tagit del av ett relativt outvecklat och oprecist intryck. Arbetet verkar i det närmaste vara oseriöst. Vaga formuleringar och definitioner är snarare regel än undantag. Mycket tyder på att Sverige går samma utveckling till mötes som t.ex. USA där hela 12,5 procent av det totala investerbara kapitalet investeras i etiska investeringar. Motsvarande siffra i Sverige är fem procent och således finns här en enorm tillväxtmarknad med stora

framtida vinster. Därför är det förvånande, anser vi, att inte något av de undersökta fondbolagen ger ett grundläggande seriöst intryck. Vad detta beror på kan man bara spekulera i, men en orsak kan vara att företeelsen som sådan är relativt ny i Sverige. Bolagen har helt enkelt inte hunnit med att sätta sig in i frågorna ordentligt vilket gjort att de riktlinjer som finns blivit något av pastischer och verkar överlag vara ogenomtänkta. Detta kommer förmodligen att ändras anser vi. I och med införandet av det nya pensionssystemet i Sverige har marknaden totalt expanderat. Just när det gäller pensioner finns en större känslighet för etiska frågor än vid andra investeringar. Följaktligen bedömer vi att i framtiden kommer ett ansvarsfullt företagande integreras mer i företagens årsredovisningar. Utvecklingen av de etiska frågorna går samma väg som en gång miljöfrågorna gjorde, d.v.s. de integreras mer och mer och slutligen ses de som en naturlig del av ett seriöst företagande.

5.2.2 Förslag till fortsatt forskning

- Vi menar att det vore intressant att göra en fallstudie på ett specifikt företag och undersöka i vilken grad de lever upp till de etiska riktlinjer som företaget uppger sig följa. Vi är dock medvetna om att det finns en hel del problem med att genomföra en sådan undersökning.

- Att undersöka ett multinationellt företag och göra jämförelser mellan de olika länderna bolaget verkar i gällande kulturella skillnader inom området är ett annat perspektiv vi tycker verkar intressant.

- Man kan även utföra en jämförande studie för att påvisa eventuella skillnader mellan olika branscher gällande inställningen till CSR-frågor.

Källförteckning

- *Grönbok – Främjande av en europeisk ram för företagens sociala ansvar*, Bryssel: Rapport för Europeiska Gemenskapernas Kommission [2001]
- *Meddelande från kommissionen om företagens sociala ansvar – näringslivets bidrag till en långsiktig stabil utveckling*, Bryssel: Rapport från Europeiska Gemenskapernas Kommission [2002]
- Andersen, I. *Den uppenbara verkligheten. Val av samhällsvetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur [1998]
- Backman, J. *Rapporter och uppsatser*, Lund: Studentlitteratur [1998]
- Bergkvist, L-G. ”Vinst? Självklart, men god moral är lika viktigt”, *Svenska Dagbladet Näringsliv*, 2000-10-17
- Boatright, J. *Ethics and the conduct of business*, New Jersey: Prentice-Hall inc. [2003]
- Björling, S. ”Socialt ansvar – ny affärsmodell”, *Dagens Nyheter*, 2002-11-24
- Carlsson T. *Winning Responsibility*, Göteborg: Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Företagsekonomiska institutionen, Redovisning och finansiering, [2002]
- Carrol, A.B. & Buchholtz A.K. *Business and Society – Ethics and Stakeholder Management*, Cincinatti: South-Western College Publishing [2000]
- Eriksson, L.T. & Wiedersheim-Paul, F. *Att utreda forska och rapportera*, Malmö: Liber Ekonomi [1997]
- Fagerfjäll, R. & Frankental, P. & House, F. *Mänskliga rättigheter – företagens ansvar?*, Kristianstad: SNS Förlag [2001]
- Falkman, P. *Teori för redovisning*, Lund: Studentlitteratur [2000]
- Hedlund, N. ”Socialt ansvar – polityr eller hjärtesak?”, *Personal och ledarskap*, 2002-05-30
- Hendersson, D. *Missriktad välvilja*, Stockholm: AB Timbro [2002]
- Intervju med Elin Gustavsson på Minion AB, 2002-11-18

- Marton J. Uppsatsseminarium 2002-11-25
- Newbold, P. *Statistics for business and economics*, New Jersey: Prentice-Hall Inc. [1995]
- Nylén, U. *Gott och ont inom affärslivet – Utveckling av ett etiskt perspektiv på företags relationer med aktörer*, Umeå: Umeå universitet [1996]
- Robert, N. & Anthony, Govindarajan, V. *Management Control System*, New York: McGraw-Hil, [2000]
- Skillius, Å. *Etiska fonder, tredje kvartalet 2002*, Stockholm: Rapport för Folksam AB [2002]
- Skillius, Å. *Etiska Fonder- kategorier, metoder och finansiell utveckling*, Stockholm, Rapport för Folksam AB [2002]
- Sköld, M. ”Företag lovar ta socialt ansvar”, *Göteborgs Posten*, 2002-11-25
- Sköld, M. ”Stämningar hotar svenska bolag”, *Göteborgs Posten*, 2002-11-25
- Svendsen, A. *The Stakeholder Strategy*, San Francisco: Berrett – Koehler Publishers Inc. [1998]
- Veres, V & Forsberg, B. ”Mammon & Moralen”, *Veckans affärer*, 2001-06-25
- Westemark, C. *Årsredovisningslagen. Kommentarer, normgivning och övrig vägledning*, Lund: Studentlitteratur [1996]

Internetkällor

- http://www.deloitte.se/stores/publications/se/Miljorapport_20002.pdf, 2002-11-19
- http://www.unglobalcompact.org/hrnp$30001/www.unglobalcompact.org:80/Action/Pag, 2002-12-04
- http://www.unglobalcompact.org/content/AboutTheGC/TheNinePrinciples, 2002-12-04
- http://globalreporting.org/AboutGRI/FAQ.htm, 2002-12-04
- http://globalreporting.org/AboutGRI/Overview.htm, 2002-12-04
- www.ilo.org, 2002-12-17